

32ste VERGADERING. — 26 MEI 1916.

Ingekomen stukken. — Benoeming Rapporteurs. — Verzoekschriften. — Wetsontwerp n°. 281.

32ste VERGADERING.**VERGADERING VAN VRIJDAG 26 MEI 1916.**

(BIJENROEPINGSUUR 11 VOORMIDDAG.)

Ingekomen: berichten van leden. — Mededeeling van de benoeming van rapporteurs over wetsontwerpen. — Verslag uitgebracht over verzoekschriften. — Behandeling en aanneming van verschillende wetsontwerpen. — Uiteengaan der Kamer tot nadere bijeenroeping.

Voorzitter: de heer van Voorst tot Voorst.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 40 leden, te weten de heeren: van den Biesen, Bavinck, Michiels van Kessenich, Tjarda van Starkenborgh, Reekers, Bosch van Oud-Amelisweerd, van Swaay, de Gijzelaar, de Boer, van den Berg, 't Hooft, van Waterschoot van der Gracht, van Houten, Drucker, van der Feltz, Diepen, Gilissen, Dojes, Cremer, Staal, van Kol, Laan, Verheijen, van Wassenaer van Catwijck, van Lamsweerde, Bergsma, van Basten Batenburg, van Nierop, Kuyper, van der Does de Willebois, van der Lande, de Vos van Steenwijk, van Lanschot, van der Maesen de Sombreff, van Holthe tot Echten, Colijn, d'Aumale van Hardenbroek, Zijlma, Haffmans, en

de heeren Ministers van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Financiën en van Waterstaat.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd:

De Voorzitter: Ik deel aan de Vergadering mede:

A. dat zijn ingekomen:

berichten van leden die verhinderd zijn de vergadering bij te wonen: van den heer van der Hoeven, wegens dringende ambtsbezigheden; van den heer van Welderen Rengers.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen;

B. dat door de afdelingen zijn benoemd tot rapporteurs over de wetsontwerpen:

Aangaan van eene geldleening ten name en ten laste van Nederlandsch-Indië (349),

de heeren Tjarda van Starkenborgh, van den Berg, Staal, van Lamsweerde en van Welderen Rengers;

Heffing eener Oorlogswinstbelasting (331),

de heeren Bosch van Oud-Amelisweerd, van den Biesen, van der Hoeven, Gilissen en van der Lande.

Handelingen der Staten-Generaal. — 1915—1916. — I.

(Staal e. a.)

De heer Staal, voorzitter van de Commissie voor de verzoekschriften, brengt het volgende verslag uit:

In handen Uwer Commissie zijn gesteld de volgende adressen:

I. een van het Comité van uitvoering der samenwerkende Rijksambtenaren- en Beambtenorganisaties, ten deze optredende namens de vereenigen: Ned. Bond van Post- en Telegraafbeambten „de Post”, Bond van klerken bij de Rechterlijke Macht in Nederland; Vereeniging van Kom-miezen bij de Rijksbelastingen in Nederland; Bond van klerken werkzaam bij de Registratie, Domeinen, Hypotheken en Kadaster in Nederland; Vereeniging van personeel in dienst bij den Waterstaat „Eendracht maakt Macht”; Vereeniging van Ambtenaren bij de Rijksverzekeringsbank; Rijkspolitievereeniging; Bond van assistenten bij Rijksbelastingen; Ned. Bond van Assistenten der Posterijen en Telegrafie; Bond van Beambten bij de gevangenissen, Rijks-opvoedingsgestichten in Nederland; Bond van Brieven-gaarders; Vereeniging van lijnwachters der Telegrafie; Ned. Bond van Middelbaar personeel bij de Post enz.; Vereeniging van personeel der Rijksseruminrichting; hebbende bovengenoemd comité domicilie gekozen ten huize van den secretaris Wijnands te Rotterdam.

Adressant verzoekt eerbiedig, doch dringend, het daarheen te willen leiden, dat een vlugge afdoening der wetsontwerpen betreffende de tegemoetkomingen wegens duurte van levensmiddelen worde bevorderd; zoomede, dat deze Kamer daaraan haar hooge goedkeuring verleene.

Aangezien de bedoelde wetsontwerpen voor heden aan de orde zijn gesteld, is aan het eerste verzoek bereids voldaan.

Voor wat het tweede verzoek betreft, stelt uw Commissie voor het adres neder te leggen ter griffie ter inzage van de leden;

II. een, van het hoofdbestuur van de vereeniging „de Vervenersbond”, gevestigd te Emmen, houdende mededeeling dat het hoofdbestuur, namens genoemde vereeniging, tot de Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft gericht een adres in zake de ontwerpen op de grondbelasting met de daarbij behorende schattingswetten en dat gemeld hoofdbestuur, onder aanbieding van een afschrift van dit adres, verzoekt, dat het aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal moge behagen de wenschen in dat adres geuit, zoo veel mogelijk te willen vervullen.

De Commissie stelt voor het verzoekschrift met de bijlage neder te leggen ter griffie ter inzage van de leden.

De Kamer vereenigt zich achtereenvolgens met de voorgestelde conclusiën.

De Voorzitter: Ik deel aan de Vergadering mede, dat ten gevolge van de afwezigheid van den Minister van Oorlog de wetsontwerpen nos. 99, 101, 177, 235 en 262 zoo noodig verdedigd zullen worden door den Minister van Staat en van Binnenlandsche Zaken, dat het wetsontwerp n°. 309 zoo noodig verdedigd zal worden door den Minister van Financiën, dat door de afwezigheid van den Minister van Koloniën de Minister van Financiën eveneens de verdediging op zich zal nemen van het wetsontwerp n°. 349 en dat, zoo noodig, de Minister van Justitie de verdediging op zich zal nemen van het wetsontwerp n°. 28.

Aan de orde is de behandeling van de wetsontwerpen:

I. Verklaring van het algemeen nut der onteigening van eigendommen noodig voor het aanleggen van straten en pleinen en het verkrijgen van aangrenzend bouwterrein te Hoogezand (281).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Drucker**: Mijnheer de Voorzitter! De gelegenheid, dat wij de eer hebben verscheidene leden van het Kabinet in deze Kamer te zien, zou ik willen gebruiken om naar aanleiding van eenige van de wetsontwerpen die heden op de dagorde staan, een vraag ter sprake te brengen, die den vorm van de wetten betreft en die alle Departementen raakt. Ik heb die vraag niet in de afdeelingen te berde gebracht, en zij is dan ook niet in de Verslagen opgenomen, omdat ik voor het oogenblik op mijn opmerking geen antwoord verlang en het zelfs in het belang van de zaak meer gewenscht acht, dat de heeren Ministers mijn opmerking overwegen, dan op dit oogenblik een antwoord te geven.

In de Tweede Kamer en ook hier is herhaaldelijk in de laatste jaren er over geklaagd, dat aan den vorm van de wetten meermalen niet voldoende aandacht wordt gewijd en dat men zelfs formulieren, die dagelijks in de wetten voorkomen, op de meest verschillende wijze redigeert. Ook buiten de Staten-Generaal trekt die zaak de aandacht. Ik heb hier o.a. voor mij een reeks belangrijke opstellen in het weekblad *De Gemeentestem* van April van dit jaar.

Het komt telkens bij wetsontwerpen voor, en ook bij verscheidene van de wetsontwerpen die wij heden te behandelen hebben, dat men die maatregelen onmiddellijk, althans zeer spoedig, wenscht te doen in werking treden. Hoe ongelooflijk het nu ook moge schijnen, het is toch waar, dat men er in geslaagd is, meer dan een dozijn manieren te vinden om die eenvoudige gedachte in de wetten uit te drukken. In de Tweede Kamer zijn in de jaren 1915 en 1916 talloze malen opmerkingen dienaangaande gemaakt, schriftelijk en mondeling, en er zijn zelfs meer dan eens in de Tweede Kamer wijzigingsvoorstellen ingediend om in deze eenige eenvormigheid te bereiken. Eindelijk heeft men het zoo ver gebracht, dat de heeren Ministers die zaak in overweging hebben genomen en dat zij de vriendelijkheid hebben gehad, een stel formulieren voor die eenvoudige zaken te ontwerpen.

Bij stuk n°. 197, de naturalisatiën die wij heden te behandelen hebben, heeft de Minister van Justitie in zijn Memorie van Antwoord dit aan de Tweede Kamer medegedeeld, en kort daarna heeft een van de ambtgenooten van dien Minister aan de Tweede Kamer het bericht gezonden, dat men overeengekomen was, voortaan die formulieren te volgen. Dat formulier voor de spoedige inwerkingtreding van de wetten vinden wij o. a. in de wet tot nadere voorziening betreffende het eedsvraagstuk; het luidt: „Deze wet treedt in werking met ingang van den dag na dien harer afkondiging”.

Het maakt een eenigszins zonderlingen indruk, dat er zoo veel schrijverij en gedachtenwisseling noodig is geweest om voor deze eenvoudige zaak tot een dergelijke eenvoudige formule te komen. Intusschen, men dacht er eindelijk te wezen. Maar wat geschiedt nu? Het blijkt, dat de Departementen zich weer niet naar die afspraak gedragen. Het is alsof iedere afdeeling van ieder Departement zweert bij eigen wijsheid en niet verkiest, zijn eigen denkbeelden in dit opzicht te laten varen. In het wetsontwerp dat op het oogenblik aan de orde is, stuk n°. 281, wordt dezelfde gedachte uitgedrukt in de woorden: „Deze wet treedt in werking op den dag van hare plaatsing in het *Staatsblad*”. Tot verontschuldiging kan bij dit wetsontwerp dienen, dat dit is ingezonden op 20 December 1915, dus vóórdat de afspraak was gemaakt. Men had het kunnen verbeteren, men heeft dat verzuimd of nagelaten. Maar stuk n°. 312 is ingediend op 14 Februari, toen aan de Kamer reeds was te kennen gegeven, dat men het eens was geworden. Stuk n°. 354 is ingediend den 7den April, en ook daarin vinden wij weer een formule, afwijkende van die waarover men tot overeenstemming was gekomen. Het Departement, waarvan stuk n°. 354 afkomstig is, zond één dag later een ander wetsontwerp in, stuk n°. 355, waarin men wel de vastgestelde formule vindt. Dit Departement gebruikt dus op twee achtereenvolgende dagen twee verschillende formules. In het stel wetsontwerpen, dat wij heden waarschijnlijk een stap verder zullen brengen op hun weg naar het *Staatsblad*, en

(Drucker e. a.)

welke stukken in het *Staatsblad* in elkanders onmiddellijke nabijheid zullen komen te staan, zal men straks voor deze eenvoudige zaak weder drie verschillende uitdrukkingen vinden.

De taal van onze wetten laat in menig opzicht te wenschen over. Maar indien het reeds bij een zoo eenvoudige zaak als deze zooveel moeite kost tot overeenstemming te komen, is het inderdaad wel wat kras. Ik weet, dat dit schijnbaar kleinigheden zijn. Maar wij komen nooit tot een behoorlijke formulering van onze wetten, wanneer wij ook niet op deze kleinigheden letten. Aan de nauwgezette zorg, juist ook wat kleinigheden betreft, dankt ons Wetboek van Strafrecht zijn voortreffelijken vorm, waardoor het boven ik zou haast zeggen al onze andere wetten uitmunt. Men heeft daarvoor destijds de uitstekende hulp van prof. de Vries gehad, die juist ook aan die kleinigheden zijn aandacht heeft gewijd. Ik zou dus met allen nadruk de aandacht van de Ministers op deze zaak willen vestigen, en hun vriendelijk willen verzoeken te zorgen, dat men zich althans houdt aan de afspraak, die in dit opzicht is gemaakt.

De heer **Cort van der Linden**, Minister van Binnenlandse Zaken: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb reeds herhaaldelijk de nieuwe formule in wetsontwerpen aangebracht, maar de geachte spreker zal mij wel ten goede houden, dat het mij niet mogelijk is om altijd op dergelijke zaken mijn aandacht te vestigen. Ik heb bij het nagaan van de ontwerpen, die mij worden voorgelegd, wel op andere dingen dan op deze kleinigheden te letten. Maar overigens ben ik het geheel eens met het betoog van den geachten spreker en ik zal nog eens mijn ambtgenooten en ook mijn ambtenaren er op wijzen, dat zij zich in het vervolg aan de vastgestelde formule moeten houden.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

II. Bestendiging van den Staat van Beleg (99);

III. Bestendiging van den Staat van Beleg (101);

IV. Bestendiging van den Staat van Beleg (177);

V. Bestendiging van den Staat van Beleg (235);

VI. Bestendiging van den Staat van Beleg (262).

De wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

VII. Nadere voorziening omtrent de afschrijvingen ten laste van het Staatsbedrijf der Artillerie-Inrichtingen (309).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **van Gijn**, Minister van Financiën: Mijnheer de Voorzitter! Het komt mij voor, dat de opmerking, die omtrent dit wetsontwerp in de afdeelingen is gemaakt, eenigszins op een misverstand berust.

In het Eindverslag wordt gezegd:

„dat wanneer niet nauwkeurig is vastgesteld welk bedrag mag worden afgeschreven, de hier bedoelde maatregel geen gevolg kan hebben.

Wanneer het noodig geoordeeld wordt door de administratie der artillerie-inrichtingen, dan zal de door haar noodig geoordeelde afschrijving, die niet zal mogen geschieden op kapitaalrekening, geboekt kunnen worden op onkostenrekening.”

Ik wil erop opmerkzaam maken, dat dit volgens de Bedrij-

(Minister van Gijn.)

venwet niet juist is. De economie van die wet is deze. Als gewone uitgaven zullen bij de staatsbedrijven worden beschouwd al zulke uitgaven, die in een gewoon bedrijf en bij particulieren als jaarlijksche exploitatieuitgaven worden aangenomen. Een absolute grens vast te stellen in de Bedrijvenwet was uit den aard der zaak onmogelijk. Hier moet de praktijk geheel den weg wijzen. Nu is er bij particulieren verschil of men afschrijvingen brengt op de exploitatierekening dan wel of men die eerst later afzonderlijk ten laste van de bruto-winst brengt. Bij de staatsbedrijven is opzettelijk voorgeschreven, dat dit laatste moet plaats hebben. Wij zijn indertijd van deze redeneering uitgegaan — ik kan wel zeggen wij, want ik heb indertijd aan die wet meegewerkt — de gewone dagelijkse uitgaven komen vanzelf op de exploitatierekening, maar die exploitatierekening moet ook belast worden met een zekere waardevermindering voor de gebouwen, machinerieën enz. en het is wenschelijk zooveel mogelijk de Wetgevende Macht mede te laten oordeelen over de vraag, wat ten slotte winst zal zijn en wat niet, of, laat ik het zoo zeggen, ten laste van den gewonen dienst komt en wat ten laste van den buitengewonen dienst. Het is wenschelijk geacht, ter voorkoming, dat de directie van het bedrijf of de betrokken Minister nu eens de zaak flatteerde door te weinig af te schrijven en dan eens de zaak ongunstig voorstelde door te veel af te schrijven, wat dan een volgend jaar weer aan de zaak ten goede zou komen, dat een bepaalde afschrijving zou worden vastgesteld door de Wetgevende Macht. Dat is tot nog toe ook regelmatig geschied. De wet schrijft voor, dat de vaststelling om de 5 jaar geschiedt, maar natuurlijk kan daarvan bij de wet worden afgeweken wanneer het binnen 5 jaar wenschelijk is.

Nu doet zich intusschen bij de artillerie-inrichtingen een heel bijzonder geval voor, dat naar wij hopen niet meer dan eens in een eeuw zal voorkomen, d. w. z. dat zij zoo ontzettend zwaar belast worden met arbeid, ten gevolge waarvan alles, gebouwen, machinerieën enz. extra slijt, terwijl daarenboven een aantal machines moest worden aangeschaft die alleen nu te pas komen, althans waarschijnlijk na den oorlog niet meer in die hooge mate gebruikt zullen worden, of een heelen tijd op stal zullen worden gezet. Ook heeft men hulpgebouwen moeten stellen die vermoedelijk na den oorlog niet meer noodig zijn. Wil men nu weten hoeveel de munitie die men maakt kost en wat het bedrijf verdient, dan ligt het voor de hand, dat men er rekening mede moet houden, dat deze zaken veel sneller moeten worden afgeschreven. Daarvoor is dit wetje. Over deze wet is tusschen den Minister van Oorlog en mij nogal wat te doen geweest, omdat ik als het eenigszins kon gaarne had gezien, dat de afschrijvingen precies in de wet werden vastgelegd, maar dit bleek in de praktijk eenvoudig onmogelijk. Daarom is in zooverre eenigszins afgeweken van het systeem van de Bedrijvenwet, dat ditmaal aan het bedrijf eenige ruimte wordt gegeven in zijn afschrijvingen. Er wordt zelfs gesproken in het wetsontwerp van 25 tot 100 pct., nogal een groote marge, maar het bleek eenvoudig niet mogelijk, omdat alles van de omstandigheden afhangt.

Verder wordt in het Eindverslag gezegd, dat, wanneer het noodig geoordeeld wordt door de administratie der artillerie-inrichtingen, de door haar noodig geoordeelde afschrijving, die niet zal mogen geschieden op kapitaalrekening, geboekt zou kunnen worden op onkostenrekening, maar dit moet ik positief tegenspreken, want dan zou gehandeld worden in strijd met de Bedrijvenwet.

Nog is opgemerkt in het Verslag, dat door den hier voorgestelden maatregel de Staat „een voorbeeld geeft om in den tegenwoordigen tijd veel af te schrijven, hetgeen wel zal nagevolgd worden door tal van maatschappijen”.

Ik denk, dat deze opmerking eenigszins verband houdt met hetgeen in de vorige week over de afschrijvingen is gezegd in de Tweede Kamer op de behandeling van het wetsontwerp betreffende de oorlogswinstbelasting. Toen is door mij erkend, dat het billijk en verstandig is, wanneer fabrieken en scheepvaartmaatschappijen thans grootere afschrij-

(Minister van Gijn e. a.)

vingen doen plaats hebben, indien zij wegens de bijzondere omstandigheden extra machines en schepen hebben aangekocht, en wat billijk en verstandig is voor particulieren is het toch zeker ook wel voor den Staat in dit geval. Men behoeft echter niet te vreezen, dat het voorbeeld van den Staat tot verkeerde navolging aanleiding zal geven aan degenen, die onder de oorlogswinstbelasting zullen vallen, want, zooals ik in de Tweede Kamer heb gezegd, is het mijn voornemen om een commissie te benoemen, die de Regeering zal voorlichten ten aanzien van de afschrijvingen, waaraan zeer lastige punten verbonden zijn.

De beraadslaging wordt gesloten en het wetsontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

VIII. Aanvulling van art. 37 der Landweerwet (317);

IX. Bijzondere maatregelen met betrekking tot de lichte der militie 1917 (354);

X. Aanvulling van de Landstormwet (355).

Deze wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

XI. Wijziging en verhooging, aanvulling en verhooging, en nadere aanvulling en verhooging van hoofdstuk II, III, IV, V, VI, VII B, VIII, IX, X, XI, der Staatsbegroting, van de begroting van uitgaven van het Staatsmuntdbedrijf, van de begroting van uitgaven van het Weduwen- en Weezenfonds voor burgerlijke ambtenaren, van de begroting van inkomsten en uitgaven van de Posterijen, de Telegrafie en Telefonie, van de begroting van inkomsten en uitgaven van het Staatsvisserijhavenbedrijf te IJmuiden, van de begroting van inkomsten en uitgaven van het Staatsbedrijf der Artillerie-Inrichtingen, alle voor het dienstjaar 1916. (Tegemoetkomingen wegens duurte van levensmiddelen.) (329).

De Voorzitter: Ik stel voor deze wetsontwerpen gezamenlijk te behandelen.

Daartoe wordt besloten.

De beraadslaging wordt geopend.

De heer van Gijn, Minister van Financiën: Er is naar aanleiding van deze wetsontwerpen in het Verslag dezer Kamer een reeks opmerkingen gemaakt waarover ik een enkel woord wensch te zeggen. In de eerste plaats is de opmerking gemaakt, dat deze zaak niet in den gewenschten vorm is gegoten, doch in den vorm van een begrotingsartikel; men zou gewenscht hebben een afzonderlijk wetsontwerp, waarbij alles nauwkeurig werd omschreven; men meende te moeten opmerken, dat wanneer er geld te kort komt, verhooging van den begrotingspost noodig zal zijn. Ik meen te mogen opmerken, dat de Regeering naar mijn wijze van zien wel den juiste vorm heeft gekozen. Wanneer alle details hadden moeten worden neergelegd in een wetsontwerp, dan vrees ik, dat de behandeling in de Tweede Kamer het driedubbele van den tijd zou hebben gevorderd dien het nu heeft gevraagd.

Wat de opmerking aangaat, dat alles nu wordt overgelaten aan den betrokken Minister, ik geloof dat daarvan geen sprake is. Het geldt hier geen zaak van den individueelen Minister; vóórdat de wetsontwerpen bij de Tweede Kamer werden ingediend, waren alle details reeds in den Ministeraad vastgesteld, en er wordt daaromtrent nog voortdurend overleg gepleegd, althans met den Voorzitter van den Ministeraad en met den Minister van Financiën, zoodat van een afwijkende behandeling door de verschillende Departementen geen sprake is. Door de nu gevolgde handelwijze wordt ook nog meer het gevaar buitengesloten, hoewel ik niet wil zeggen dat daarvoor anders gevaar zou bestaan, dat er willekeur zal heerschen bij het toekennen van den toeslag.

(Minister van Gijn.)

Er is aan ieder Departement zoo nauwkeurig mogelijk uitgerekend, hoeveel de zaak aan het Departement zal kosten. Bij de behandeling in de Tweede Kamer zijn er nog enkele wijzigingen toegezegd, en aangezien het niet zoo dadelijk mogelijk was om uit te rekenen wat dit voor elk Departement zou kosten, is het waarschijnlijk dat de posten te laag blijven. Deze posten zijn voor overschrijving uit onvoorziene aangewezen, zoodat bij matige verschillen de zaak te vinden zal zijn door overschrijving uit den post voor onvoorziene.

Verder werd door sommige leden aangedrongen op het verhoogen van de traktementen der ambtenaren, zoodat daardoor de duurtetoeslag onnoodig zou worden. Nu meent de Regeering, dat de traktementen niet zoo krap moeten worden toegemeten, dat bij elke kleine stijging van de prijzen der levensmiddelen dadelijk tot bijzondere maatregelen zou moeten worden overgegaan, maar ik geloof niet, dat het mogelijk is de traktementen zoodanig op te voeren, dat ook in dezen tijd van abnormale duurte zelfs de laagste traktementen daaraan het hoofd zouden kunnen bieden.

Nog werd de opmerking gemaakt, dat nu alleen worden geholpen zij die in vasten dienst zijn en niet zij die in lossen dienst zijn. Ik meen dat dit op een misverstand berust. Ik herhaal wat ik in de Tweede Kamer heb gezegd, dat ook degenen die in lossen dienst zijn hieronder zijn begrepen, en in een soort van instructie, ter zake opgemaakt, staat dat onder deze regeling vallen:

- a. vast personeel;
- b. het personeel, dat, hoewel niet vast aangesteld, wat zijn dienstprestatie en zijn verdere verhouding tot den Staat betreft, een overeenkomstige positie inneemt als de rijksambtenaren.

Daartegenover kan de toeslag niet worden toegekend aan aannemers die ten behoeve van het Rijk werken. Die menschen zijn niet in 's Rijks dienst en vallen niet onder den toeslag.

Evenals in de Tweede Kamer is hier wenschelijk verklaard dat zou worden gegaan boven een bedrag van f 1200. Ik heb in de Tweede Kamer opgemerkt, dat het Rijk met dat bedrag van f 1200 niet schriel is geweest, want de regelingen van provinciën en gemeenten betreffen wel eens een lager, doch niet een hooger maximum, en waar corporatiën, wier kas weinig of niet lijdt onder de crisis, niet tot een hooger bedrag zijn overgegaan, meen ik, dat 's Rijks schatkist die daar wel onder lijdt, niet *plus royaliste que le roi* moet zijn en nog meer moet geven.

Daarenboven doet het Rijk in ander opzicht door maatregelen, die de duurte van de eerste levensmiddelen tegengaan, nog veel, waardoor degenen die een iets hooger traktement hebben, niet in zulke penibele omstandigheden zijn geraakt als zij die met het minimum traktement moeten toekomen.

Er is ook over geklaagd dat de gezinstoeslag medegerekend wordt. De Regeering is uitgegaan van het denkbeeld, dat eenvoudig gevraagd wordt of iemand met het traktement dat hij heeft leven kan en nu is bij die vraag van heel weinig belang hoe dit traktement is samengesteld, of het gecombineerd is met een toeslag of niet. Daarom moest de toeslag voor kinderen medegesteld worden, evenals andere toelagen die het traktement verhoogen.

Eindelijk is een opmerking gemaakt naar aanleiding van het feit dat gehuwde militairen beneden den rang van adjudant-onderofficier niet onder deze wet zijn begrepen. Mijn ambtgenoot van Oorlog heeft er in de Tweede Kamer op gewezen dat deze onderofficieren gedurende de mobilisatie een extra toelage genieten van f 127 per jaar. Die kregen zij ook vóór de duurte er was, als een soort van toelage voor overwerk. Zeer te recht krijgen andere personen die ten gevolge van overwerk meer krijgen dan gewoonlijk, den duurtetoeslag niet. Er is alleen gezegd: wij zullen u een som geven zoo dat gij leven kunt, maar wanneer gij tot de personen behoort die extra verdienen door overwerk, krijgt gij vanzelf grootere inkomsten. Dit geldt nu bij deze militairen. Het is als het ware een vergoeding voor buitengewone dienstprestatieën die

(Minister van Gijn e. a.)

zij verrichten. Zij verkeerden daardoor in gunstiger omstandigheden dan de burgerlijke ambtenaren die alleen de volle 8 % zullen krijgen als zij niet meer hebben dan f 950 per jaar.

Ik ben het dus geheel met mijn ambtgenoot van Oorlog eens, dat de militairen volstrekt niet slechter zijn behandeld dan de burgerlijke ambtenaren.

Om het dozijn vol te maken is de opmerking gemaakt, dat de regeling zich moest uitstrekken tot de pensioentrekkenden.

Ik heb er in de Tweede Kamer reeds op gewezen dat de pensioentrekkenden ten slotte tegenover den Staat niet anders staan dan menschen die van een particuliere lijfrentebank zulke inkomsten genieten. Wanneer — wat m. i. altijd een groote fout is geweest — niet was gebroken met het oude pensioenfonds en de pensioenen niet waren gebracht ten laste van de Staatsbegroting, zou niemand daaraan hebben getwijfeld, waar de personen voor hun pensioen stortten en de Staat er nog bijgestort had, zoodat zij dientengevolge een zekere lijfrente kunnen trekken. Ofschoon nu dat pensioenfonds opgeheven is en de zaak door de begrotingen heenloopt, maakt dit geen verschil in wat de pensioentrekker krijgt. Het is toch als het ware een lijfrente, waarvoor door hem gestort is één derde en door den Staat wordt bijgestort ongeveer twee derden. Om dien pensioentrekker een duurtetoeslag te geven, daarvoor is dus net zooveel reden als om een dergelijken toeslag aan een particulier die een lijfrente geniet toe te kennen.

Te recht is de opmerking gemaakt: de Staat heeft met die personen niets te maken, en gaan wij ons begeven op die gladde baan om aan de pensioentrekkers een duurtetoeslag te geven, dan zal dit uit den aard der zaak meebrengen, dat ook de pensioenen uit den ouden tijd als te laag moeten worden verhoogd, en niemand zal toch een dergelijken, zeker zeer onereuzen, maatregel in bescherming willen nemen.

De heer Bayinck: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een enkele opmerking. Ofschoon ik den Minister dankbaar ben voor hetgeen hij gezegd heeft over de gezinstoeslage, meen ik toch, dat hij de portée van de opmerking in het Eindverslag gemaakt niet ten volle heeft verstaan. Die opmerking betrof bijv. een geval als dit. Een postbeampte in Amsterdam heeft een traktement beneden f 1200 en vijf kinderen; hij geniet daardoor een gezinstoeslage, die het traktement boven de f 1200 brengt, zoodat hij op een duurtetoeslag geen aanspraak heeft. Maar daarnaast staat een postbeampte die datzelfde traktement verdient, maar twee kinderen heeft en dus wel den toeslag verkrijgt, wijl de gezinstoeslage zijn traktement niet boven de 1200 gulden brengt. Wij staan hier dus voor het geval, dat de persoon met twee kinderen den toeslag wel, en hij, die vijf kinderen heeft, dien toeslag niet verkrijgt. Hierin meende men, dat een onbillijkheid was gelegen, die slechts strekken kon tot bevordering van de beperking van het kinderaantal. Men meende, dat door den genomen maatregel de groote gezinnen juist niets ontvangen, terwijl deze toch op een duurtetoeslag de meeste aanspraak kunnen doen gelden.

De heer de Gijselaar: Mijnheer de Voorzitter! Het begin van het betoog van den Minister heeft mij geenszins overtuigd dat dit wetsvoorstel nu juist een voorbeeld is van mooie wetgeving. Ik zie volstrekt niet in waarom aan de Kamer moet voorgelegd worden feitelijk enkel een Memorie van Toelichting, die moet worden aangenomen, en niet meer een wetsontwerp. Het was in deze materie zeer goed mogelijk geweest algemeene regelen aan te geven en die in een wetsontwerp te belichamen. Nu zijn er alleen verhoogingen van begrotingsposten; maar zoo kan men wel alles mogelijk maken; men behoeft dan geen wetsontwerp meer in te dienen, maar met een verhoging van hoofdstuk zooveel of zooveel is dan de zaak klaar en de regeling komt in de Memorie van Toelichting. In deze materie zijn verschillende gemeentebesturen voorgegaan en zij hebben omgrensde algemeene regelingen getroffen.

Wat de details betreft, deze zouden in casu zeer goed over-

32ste VERGADERING. — 26 MEI 1916.

Verschillende wetsontwerpen.

(de Gijselaar e. a.)

gelaten kunnen worden aan de Regeering, en toegelicht kunnen zijn in de Memorie van Toelichting.

Dat met de gevolgde wijze van behandeling deze zaak gemakkelijker door de Regeering af te handelen is geweest in de Tweede Kamer, is mogelijk, maar dit mag geen reden zijn om voorstellen ingericht als de thans aanhangige, in te dienen. Dan zou men elk wetsontwerp in den vorm van verhooging van een begrotingspost kunnen gieten. En dat het geheele Ministerie bij deze zaak betrokken is geweest en deze zaak in den Ministerraad is behandeld doet niets af ten voordeele van het betoog van den Minister. Men weet ook hoe dikwijls in de diverse begrotingen de traktementen gedetailleerd zijn uitgetrokken. Voortaan zouden de Ministers nu wel bij iedere begroting kunnen zeggen: wij vragen zooveel millioenen of zooveel ton voor alle traktementen, salarissen en loonen te zamen.

Ik zie werkelijk niet in, dat de thans gevolgde methode een mooie wijze van wetgeven is en ik betuig mijn leedwezen over het feit, dat deze manier in een wetsontwerp, dat ons pas heeft bereikt, wordt gecontinueerd, en dan nog tot veel hogere bedragen.

Nu zegt de Minister dat conscientieus is uitgerekend, wat het voorstel voor elk Departement zal kosten, maar als dat waar is, was het toch gemakkelijk geweest de begrotingen in een handomdraaien te verhoogen toen de toeslagen van de zijde der Regeering gedurende de behandeling in de Tweede Kamer verhoogd werden voorgesteld. Want als men iets brengt van 6 pct. op 8 pct. heeft men $\frac{4}{3}$ maal de eerst uitgetrokken bedragen. Hierbij moeten natuurlijk nog andere verhoogingen gevoegd worden. Maar nu wijzigd de Minister het percentage van 6 op 8 en den kindertoeslag van f 5 op f 7 en toch is er absoluut geen geld meer noodig. Dat is een zeer elastieke portemonnaie, waaruit men gaat putten.

Deze nu waren de bezwaren, die geopperd zijn in het begin van het Eindverslag. Tegen de zaak zelf heb ik absoluut geen bezwaar. Zij ligt er nu eenmaal toe, en wanneer de Minister had gezegd, dat er zeer veel haast bij was en het niet zoo spoedig was uit te rekenen en de regeling niet zoo spoedig kon geredigeerd worden, dat hij dus maar een principieele beslissing had gevraagd, en dat de bedragen nu wel onjuist waren maar dat men kon overschrijven, dan ware het anders geweest. Maar met de voorbeelden van verschillende gemeenten voor zich, die nu reeds een half jaar oud zijn, had men wel tot een vaste algemeene regeling kunnen komen en hadden wij deze zaak beter kunnen beoordeelen.

De heer van Gijn, Minister van Financiën: Mijnheer de Voorzitter! De opmerking van den heer Bavinck kan ik toch niet deelen. Bij dergelijke regelingen komt men altijd voor de moeilijkheid van de groote diversiteit van de rijkstraktementen en de quaestie van de gezinstoelagen, die voor zoover mij bekend is alleen voorkomt bij de posterijen en de onderwijzers, zou, ware er rekening mee gehouden, tot nog meer diversiteit hebben geleid. Dit kon moeilijk aanleiding geven tot een aparte regeling zonder ook weer in onbillijkheid te vervallen, omdat wij bij de verschillende soorten toelagen één lijn moesten trekken. Het is denkbaar, dat er grensgevallen zijn, waarbij deze regeling eenige hardheid geeft, maar als een traktement al geregeld is in verband met de grootte van het gezin heeft de ambtenaar in dure tijden al een gunstigere positie vergeleken bij de anderen en is hij tegen duurreeds iets beter gewapend.

Nu kan het voorkomen, dat iemand met twee kinderen onder de f 1200 blijft en wat zal genieten, waardoor hij relatief in een gunstiger positie komt, maar als wij met al die gevallen rekening hadden moeten houden zou deze quaestie, die reeds zoo moeilijk te regelen is, nog ingewikkelder en bijna onuitvoerbaar zijn geworden.

Wat betreft de opmerking van den heer de Gijselaar, het is allerm minst mijn bedoeling geweest te zeggen, dat dit een ideale methode van wetgeving is. De geachte afgevaardigde heeft gezegd: er staan zooveel traktementen gespecificeerd op de begroting, daarvoor zegt gij toch ook niet in eens af:

(Minister van Gijn e. a.)

zooveel millioenen. Neen, maar daār is het een blijvende zaak, hier iets dat één keer voorkomt. Als men alle rijkstraktementen in eens moest regelen zou het ook een reuzenwerk zijn, maar wanneer men een billijke regeling van een duurtetoeslag moet maken voor alle rijksambtenaren, dan komt men in zoo talloze details, dat de vaststelling van hoofdregelen in de wet op groote moeilijkheden zou stuiten. De geachte afgevaardigde zegt, dat de gemeenten het wel hebben gedaan, maar zelfs in de grootste gemeenten is die zaak nog honderdmaal overzichtelijker dan bij het Rijk. Hij zegt: een begrotingspost is ten slotte niet veel waard, gij zegt zelf: het is later verhoogd van 6 tot 8 pct., dus dit is niet meer genoeg. Wanneer het zuiver daarom gegaan was, dan kan ik verzekeren dat wij de kunst van door 3 te deelen en met 4 te vermenigvuldigen nog wel in een zeer kort oogenblik zouden verstaan hebben, maar bij de schriftelijke behandeling met de Tweede Kamer is ook een wijziging gebracht in de klassen. O. a. zou het maximum in de laagste klasse niet zijn 900, maar 950. De gevolgen daarvan moesten over de heele lijn worden nagegaan. Bij de mondelinge behandeling is nog overweging toegezegd van de vraag of er termen zouden kunnen bestaan den kindertoeslag te verleenen ook in gevallen waarin de andere toelage niet wordt verleend, nl. bij gemobiliseerden. Ook dat was niet in eens uit te rekenen. Ook de verhooging van 6 op 8 was niet uit te rekenen zuiver naar een regel van drieën, deelen door 3, vermenigvuldigen met 4. Door het maximum van f 75 geldt de 8 pct. in vele gevallen niet, omdat men bij f 1000 al boven de f 75 komt. Een berekening om te komen tot het juiste bedrag zou omvangrijker zijn geweest dan de aanvankelijke berekening. Daarom zullen wij ons moeten troosten met den post zooals hij er staat en de wetenschap dat het naar schatting een 4 of 5 ton duurder zal zijn. Wanneer de heer Gijselaar bedoelde te waarschuwen niet in het vervolg wetten te maken op deze wijze, door bij een begrotingspost een zaak in het algemeen te regelen, dan kan ik verklaren dat die waarschuwing onnoodig was, want dat de Regeering dat niet van plan was. Als de Tweede Kamer er nu genoeg mee heeft genomen dat wij haar als het ware op dit punt niet het amendementrecht hebben gelaten, dan zou ik durven opmerken dat de Eerste Kamer, die dat recht toch niet had en er dus niets aan had kunnen wijzigen, zich er ten slotte ook wel bij neer kan leggen, en tevens dat in het feit dat wij de Tweede Kamer eenigszins in haar bevoegdheid beperkt hebben wel een waarborg ligt dat er voor gezorgd zal worden, dat dit niet zal voorkomen dan in de buitengewone omstandigheden waarin wij bij deze zaak verkeerden.

De beraadslaging wordt gesloten.

De wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

XII. Wijziging en verhooging van het Iste hoofdstuk der begroting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1916 (346);

XIII. Verhooging van hoofdstuk II der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1916 (348).

Deze wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

XIV. Nadere bepaling omtrent den accijns op den wijn (307).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer van Gijn, Minister van Financiën: In het Eindverslag wordt gevraagd of het hier geldt een voorziening voor een nieuwe wijze van azijnbereiding.

Die vraag kan ontkennend beantwoord worden, in zoover dat bereiding van azijn uit wijn tot dusverre alleen in Nederland niet voorkwam, althans voor zoover de Regeering

(Minister van Gijn.)

wist. Het is een paar malen voorgekomen, dat iemand door een verkeerde behandeling wijn liet verzuren en dien toen tot azijn heeft gemaakt. Bij ministerieele beschikking onder de noodige waarborgen tegen misbruik, heeft de betrokken persoon toen den betaalden wijnaccijns terugontvangen en heeft hij alléén den azijnaccijns betaald. Nu is mij echter gebleken dat er een azijnfabrikant is, die regelmatig uit wijn azijn gaat fabriceren, en deze wenscht dan ook regelmatig den betaalden wijnaccijns terug. Het is nu noodig de zaak wettelijk te regelen, nu er een nieuw bedrijf in Nederland is gekomen; wat vroeger sporadisch voorkwam, wordt nu een regelmatig voorkomende zaak.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

XV. Nadere bepaling van de waarde van zaken, waarover de rechten van successie of van overgang bij overlijden verschuldigd zijn (312);

XVI. Wijziging en aanvulling van de begroting der ontvangsten en uitgaven van het Weduwen- en Weezenfonds voor burgerlijke ambtenaren voor het jaar 1915 (315).

Deze wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

XVII. Wijziging en verhooging van het VIde hoofdstuk B der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1916 (316).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer van Gijn, Minister van Financiën: Mijnheer de Voorzitter! In de eerste plaats is de vraag gesteld waarom de Nederlandsche Bank, die zulk een reusachtigen overvloed heeft van goud, daarvan niet aan het publiek afgeeft. Men meende, dat daardoor zou worden voorkomen het telkens aanmunten van zilver, waarbij men meende, dat de Staat groot verlies lijdt. Dat de Nederlandsche Bank in den tegenwoordigen tijd zeer zuinig is met haar goud, lijkt mij een verstandige maatregel. Het blijkt toch dat, wanneer het publiek in den tegenwoordigen tijd metaal in handen krijgt, het daarvan thuis een potje maakt voor den kwaden tijd zooals men zegt. Dat geschiedt nu met het zilver en ik durf gerust zeggen, dat, wanneer de Bank een 5 of 10 miljoen goud in omloop bracht het spoedig uit de circulatie zou zijn verdwenen en dat het zou worden opgelegd. En dat is niet wenschelijk. De ondervinding toch leert, dat dergelijke goudfondsjes wel spoedig door het publiek worden gevormd, maar dat men ze niet zoo spoedig weer loslaat. Door alle eeuwen heen schijnt het edel metaal op vele personen een groote aantrekkingskracht uit te oefenen, en ik geloof niet, dat het goed zou zijn, wanneer wij in Nederland op die wijze zouden krijgen een voorraad goud, die improductief zou blijven liggen. Ook in andere landen, waar vroeger veel goud circuleerde, zal dit wel niet weer opnieuw voorkomen, omdat het beter is dat de menschen hun geld beleggen in productieve zaken, als voor handel en industrie, dan dat het kapitaal in een improductieven vorm van goud blijft in de beurzen van de inwoners. En daar na den oorlog ieder der betrokken landen zal moeten koopen, ten einde de opgebruikte voorraden aan te vullen, zullen alle landen wel zoo verstandig zijn hun goud bijeen te houden, ten einde te betalen aan landen die nog wat te verkoopen hebben.

Dat wegens gebrek aan goud in de circulatie meer zilver zou moeten worden aangemunt, kan ik tegenspreken, want de tien- en vijfguldenstukken kunnen niet de rol van guldens en rijksdaalders vervullen. Ik betreur, dat deze laatste worden opgepot, wij maken telkens een 5 miljoen aan, maar de stukken die ter beschikking moeten zijn, zijn niet op peil

te houden en wij zijn weer gedwongen geweest om papieren guldens te gaan maken, ten einde een ruilmiddel te hebben, dat de menschen niet oppotten. Dat zilveeraanmuntung een groot verlies zou geven is niet waarschijnlijk. Zooals aan de heeren bekend is wordt op elken gulden verdiend ongeveer 52 cent. Dit wordt bevestigd in N. W. S., die men, helaas, voor vrij lage prijs koopt. De zilverprijs is sedert verleden jaar sterk gestegen en het is aan te nemen, dat die hoog blijft. Mocht het onverhoopt noodig zijn, dat wij van de massa zilver die wij thans aanmunten, te verkoopen hebben, dan is de kans vrij groot, dat wij het zilver en de N. W. S., die wij moeten verkoopen, hooger in prijs zullen kunnen van de hand doen dan het zilver heeft gekost, dat wij hebben aangemunt. Voor geldelijk verlies vrees ik niet, hetgeen niet wegneemt, dat de Regeering met die aanmuntingen mondjesmaat moet omgaan.

Een tweede vraag is gedaan betreffende de uitkeeringen aan ambtenaren die te zorgen hebben, dat niets ons land verlaat van de zeer talrijke zaken waarvan de uitvoer verboden is. De Regeering heeft indertijd getoond, dat zij geen voorstandster was van het premie-systeem en zeker niet in gewone tijden, maar wanneer men met een buitengewoon groot personeel, aangevuld door militairen, moet werken, daaraan groote eischen stelt en dat personeel aan groter verleiding blootstaat dan in gewone tijden, moet men iets, dat in gewone tijden niet wenschelijk is, doen om gedaan te krijgen wat noodig is om overtreding van uitvoerverboden tegen te gaan.

De ondervinding heeft geleerd, toen de soldaten nog een grotere rol speelden dan nu, dat men om hen te prikkelen tot ijver, wat moest geven als zij wat buitengewoons hadden gedaan. Nu is de opmerking gemaakt, dat dan een gratificatie beter is dan een premie. Het verschil zit hierin, dat een gratificatie gegeven wordt voor algemeen betoonde plichtsbetrachting, terwijl men een premie geeft voor een meer speciaal feit. In het algemeen bereikte men bij de militairen meer als men iets gaf voor een bepaald feit, dan wanneer men een gratificatie gaf. Als wij toch van hen een half jaar lang plichtsbetrachting moesten afwachten, was er kans dat zij uit de betrokken grensstreek waren verdwenen. Wij hebben nu een vast korps van 2000 ambtenaren, bijgestaan door soldaten, doch het is wenschelijk op te merken dat men aan het woord premie niet moet vasthechten het denkbeeld, dat zij recht hebben voor iedere aanhouding iets te krijgen. Dit is volstrekt niet het geval: er worden alleen voor aanhoudingen van beteekenis premien verleend.

Verder is bepaald, dat als bij een aanhouding van beteekenis de ambtenaren hebben getoond, dat zij dienstijver, handigheid of slimheid hebben aan den dag gelegd, daarvoor extra bedragen worden gegeven, die bijna het karakter krijgen van gratificatiën, die niet meer gelijk te stellen zijn met premien van f 5, die gegeven worden eenvoudig voor een ietwat bijzondere aanhouding. Een ietwat bijzondere aanhouding, want niet voor elke gewone aanhouding wordt iets gegeven. Dat de menschen onnoodig f 5 premie zouden krijgen, daarvoor is geen gevaar; altijd moet vaststaan, dat zij iets bijzonders hebben verricht.

Er is gevraagd of ik na de behandeling in de Tweede Kamer overleg heb gepleegd met de betrokken autoriteiten. Dit is inderdaad geschied, en dit heeft mede aanleiding gegeven tot het opnieuw vaststellen van de regelen omtrent toekenning van premien, waarin intusschen zeer weinig verandering is gekomen.

Ik wil er op wijzen, dat in het Koninklijk besluit uitdrukkelijk staat, dat premien alleen worden verleend aan hen die zich in zake toezicht en uitvoering *verdienstelijk* hebben gemaakt; dus niet aan iedereen, die alleen maar een aanhouding heeft gedaan.

Er is gevraagd wat de bedoeling is van het tijdelijk karakter, dat zou moeten blijken uit de wijze waarop de zaak bij de begroting is ingericht. Dit had zeker wat duidelijker kunnen zijn, maar ik wil het wel even uitleggen.

Bij het samenstellen van de begrotingen aan de Departementen wordt in gewone tijden uit den aard der zaak, wan-

316. Wijziging en verhooging van het VIIde hoofdstuk B der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1916.

(Minister van Gijn e. a.)

neer men weet dat de post blijvend is, dezen een doorlopend nummer gegeven en al de verdere nummers schuiven dan op. Maar wanneer wij er een tijdelijk karakter aan geven, geven wij zoo'n artikel niet een gewoon nummer, maar een nummer met a er bij, en zoo is dit „art. 24a” genoemd, om te doen uitkomen, dat het een volgend jaar uit de begroting zal worden genomen. Dit is wel een detail, maar het is toch niet zonder betekenis bij de samenstelling der begroting, om er de aandacht op te vestigen: de zaak is slechts tijdelijk.

Ten slotte de vraag of die militairen, die tot kommiezen zijn gepromoveerd, hun vak wel voldoende verstaan. Mijnheer de Voorzitter! Uit den aard der zaak zijn dat niet terstond complete kommiezen, maar er behoeft geen ongerustheid te bestaan dat zij de gegeven voorschriften niet zouden kunnen nakomen. Deze personen werken steeds onder dienstgeleiders, kommiezen die hun vak bijzonder goed verstaan, en zij doen niets anders dan wat hun wordt aangewezen, zoodat voor een verkeerde toepassing van de voorschriften geen vrees behoeft te bestaan.

De heer Bosch van Oud-Amelisweerd: Mijnheer de Voorzitter! Een zeer kort woord naar aanleiding van hetgeen door den Minister in het midden is gebracht.

Het doet mij genoegen te vernemen dat de vrees, die ik eerst koesterde, dat de uitreiking van premieën als het ware automatisch zou plaats vinden, niet wordt bewaarheid en dat werkelijk in elk bijzonder geval die gunst zal worden verleend, alleen en allereerst indien iets bijzonders gedaan is. Ik verwijs daarvoor alleen naar hetgeen in de Tweede Kamer is gezegd door de heeren van Sasse van Ysselt en ter Laan, de laatste zeer zeker deskundig op dit gebied, om tot groote gematigdheid aan te sporen, ten einde te voorkomen dat noodeloos processen-verbaal worden opgemaakt. Vooral waar het zulke vexatoire maatregelen betreft, is dit in de eerste plaats noodig.

Wat nu betreft het laatste dat door den Minister is gezegd, kan ik niet toegeven dat hij de bij mij bestaande vrees heeft opgeheven, n.l. dat de nu benoemde 2000 ambtenaren niet in staat zullen zijn het werk te verrichten, dat van dergelijke belastingambtenaren kan en mag worden gevorderd. Zij zullen eenigszins verkeerden in den toestand, waarin de Amsterdamsche schutters waren bij de algemeene staking in 1903, toen naast elken schutter een politie-agent liep. Zoo zullen wij nu naast een gewoon kommie een of twee andere zien, die niet op de hoogte zijn van de zaken. Toch zullen die buitengewone kommiezen in veel omstandigheden moeten beoordeelen hoe er moet worden opgetreden. Ten eerste zullen zij niet steeds begeleiders hebben en ten tweede zullen zij ook in verschillende omstandigheden schriftelijke stukken moeten opmaken, waarvan zij niet op de hoogte zijn.

Men moet niet vergeten, dat onze in- en uitvoerpolitiek aan groote wijziging onderhevig is. Men krijgt voortdurend wijziging in de artikelen, die niet mogen worden ingevoerd of uitgevoerd of conditioneel mogen worden in- of uitgevoerd en men is werkelijk niet in staat, ook als men er op let, dit alles te onthouden. En de Regeering werkt in deze ook niet mede, want reeds in November van het vorige jaar zijn bepalingen gemaakt omtrent uitvoer en invoer, waarvan het *Staatsblad* eerst in de maand April 1916 de leden van de Staten-Generaal heeft bereikt.

Hoe het nu mogelijk is dat de ambtenaren, die deze *Staatsbladen* niet krijgen, weten wat wel en wat niet uitgevoerd of ingevoerd mag worden, verklaar ik niet te begrijpen; het is mij een raadsel. Toch zullen deze ambtenaren op de naleving van de verschillende wetten toezicht moeten houden, terwijl de groote kunde, die gevorderd wordt van de kommiezen, hen niet op eens kan aanwaaien, vooral niet waar de wetten zelf slecht zijn.

Zijn Excellentie heeft medegedeeld, dat deze uitbreiding van het aantal in verband staat met de wet van 31 December 1915, houdende verbod tot vervoer van sommige artikelen. Ik had, toen dit ontwerp aan orde was, de eer eenige opmerkingen daarover te maken en heb toen van den geachten ambtsvoorganger van den Minister mogen vernemen,

(Bosch van Oud-Amelisweerd.)

dat men in belastingzaken alleen te doen heeft met de materiele feiten en dat daarbij geen sprake is van schuld of opzet. Toen ik gisteren de rede van dien geachten regeeringspersoon nog even nalas, heb ik gezien, dat het stenogram door hem is verbeterd en dat hij heeft laten uitvallen wat volkomen onjuist was. Bij belastingzaken heeft men natuurlijk gevallen, waarbij het niet op opzet of schuld aankomt, en andere, waarbij deze overweging niet kan worden gemist. Zoo heeft men ook in het ontwerp der oorlogswinstbelasting feiten, die als overtredingen worden beschouwd, en andere, die beschouwd zullen worden als misdrijf. Nu is de fout bij de correctie van het stenogram verbeterd, maar er blijkt toch, dat de fout bij het spreken heeft bestaan, want ik lees:

„Wanneer nu de geachte afgevaardigde zou willen nagaan de fiscale strafwetgeving, zal hij zien dat men daar altijd rekening houdt met het materiele feit. Dit ontwerp sluit daar volkomen bij aan.

Men heeft hier dus met voordacht de quaestie van schuld, nalatigheid en opzet buiten de wet zelf gehouden.

Er wordt in de wet alleen gesproken van het materiele feit: hij die eenig goed enz. aanbiedt, hij is schuldig, enz.”

Nu had de Minister gezegd, dat dit alles gold bij alle belastingwetten, en hij heeft dus in moeten trekken wat hij eerst had gezegd.

Het zal wenschelijk zijn, dat de Minister deze wet niet alleen zelf nauwkeurig naleest, wat hij zeker zal doen, maar ook door de ambtenaren, die er mee belast zijn, nauwkeurig laat nagaan. Ik vind daarbij een trouwen bondgenoot in iemand dien Zijn Excellentie zeker niet zal wraken, een oud-professor, evenals Minister Treub, en die jarenlang met eere werkzaam is geweest aan het Ministerie van Financiën, waar hij aan het ontwerpen van vele wetsontwerpen heeft medegewerkt, terwijl hij nu zit in het college, dat in hoogste instantie over deze wet uitspraak zal moeten doen, mr. C. O. Segers, raadshere in den Hoogen Raad. Het zal zeker van groot belang zijn te weten wat deze geachte schrijver over deze wet denkt. Hij is evenmin te spreken over de wijze waarop deze wet de strafrechtelijke positie heeft geregeld. Ik zal voorlezen, wat hij op grond van zijn groote kunde, die hij zeker nog heeft vermeerderd door de 5 jaar gedurende welke hij in de straffkamer van den Hoogen Raad heeft gezeten, zegt op blad. 418 van den loopenden jaargang van het *Tijdschrift voor Strafrecht* in een artikel, getiteld: „Een bedenkelijk precedent”:

„Zoo zal strafbaar zijn de havenloods, die zich te Rotterdam op de brug bevindt van een stoomschip, dat pas is uitgeklaard en dat hij nu uit de haven wil loodsen, wanneer hij aan zijn horlogeketting een gouden muntstukje als sieraad heeft hangen. Eveneens zijn strafbaar de vrienden, die op een naar Indië vertrekkend schip een kennis uitgeleide doen, wanneer zich in hun beurs een gouden tientje bevindt. Noch loods noch vrienden dachten er zelfs aan de gemeente Rotterdam te verlaten. Zij zijn echter strafbaar. Gouden munt behoort onder de voorwerpen waarvan de uitvoer is verboden en zij hadden die munt aanwezig op een vaartuig, dat zich bevond ter plaatse, waar het alvorens naar het buitenland te vertrekken, door de ambtenaren der accijnzen moest worden uitgeklaard. Wellicht merkt men op: niet deze personen, de schipper had die goederen daar aanwezig. De onbillijkheid wordt er niet minder door, maar ik betwijfel of de opmerking juist is. Toen de heer Bosch inlichtingen vroeg, antwoordde de Minister, dat in den laatsten tijd door machinisten op de grensstations zoo gesmokkeld werd. Op de locomotief of in of aan den tender verborgen zij goederen, hen wilde men straffen, ofschoon niet zij, maar de hoofdconductor op een trein het commando voert. Welnu, zoo dit de bedoeling is geweest, dan is niet de kapitein maar zijn havenloods en passagiers strafbaar. Schijnt het mij in de hier ge-

(Bosch van Oud-Amelisweerd e. a.)

stelde gevallen niet zeer moeilijk om vast te stellen wie aanwezig heeft, soms zal dit wel het geval zijn. Is onder aanwezig hebben te verstaan houden, detinere, zoowel voor zich zelf als voor een ander? Of is het mogelijk iets in, op of aan een vervoermiddel aanwezig te hebben, ook al is men zelf niet in de nabijheid; kan men dan geacht worden het goed te houden? Gelukkig voor de ambtenaren, die tegen den smokkel moeten waken, dat er een art. 42 in het Wetboek van Strafrecht is. Anders werden zij door inbeslagname op een schip van ten uitvoer verboden goederen werkelijk zelf strafbaar. Thans is strafbaar iemand, die, niet wetende, dat er een uitvoerverbod bestaat, wijl het juist in werking is getreden, aan een vervoerondernemer eenig goed ten vervoer naar het buitenland aanbiedt, maar daarna vernomen hebben, dat er een uitvoerverbod is „afgekomen”. dadelijk van zijn voornemen tot uitvoer afziet. Daar men toch met een voltooid delict te doen heeft, kan vrijwillig terugtreden, evenals bij poging, niet meer baten.”

De bedoeling van deze aanhaling is geen andere dan deze: dat de wet mij voorkomt een groote lacune te hebben en dat het ook in het belang van het tegengaan van den smokkelhandel, wat ik een groot belang acht, zeer wenschelijk is, dat Zijn Excellentie zijn aandacht daaraan eens wijdt en bepalingen in het leven roept die in de toepassing niet tot dergelijke misbruiken aanleiding kunnen geven als ik hier juist, op een zoo goed voetspoor mij bevindende, heb meenen te mogen aanwijzen.

De heer van Gijn, Minister van Financiën: Mijnheer de President! Een enkel woord. De geachte afgevaardigde heeft opgemerkt, dat de soldaat-commiezen zal ik ze nu maar noemen, min of meer verkeerden in de positie van den Amsterdamschen schutter van 1903, die altijd een politie-agent naast zich moest hebben, maar ik moet doen opmerken, dat het werk, dat hier aan de grens moet worden verricht, aanmerkelijk verschilt van dat hetwelk bij een opstootje in een stad is te doen.

Deze menschen zijn noodig als soldaten naast de dienstgeleiders die als het ware korporeels en sergeants zijn. Hun wordt uur en plaats aangewezen, wanneer en waar zij dienst moeten doen om op te passen, dat de menschen, die voorbijgaan niets bij zich hebben, dat niet mag worden uitgevoerd en dat in den regel wel niet uitsluitend zal bestaan uit gouden tientjes, maar uit zaken, die men meer zichtbaar bij zich draagt. Nu heeft de heer Bosch van Oud-Amelisweerd ook opgemerkt, dat deze menschen zoo weinig op de hoogte kunnen zijn van wat mag worden uitgevoerd en wat niet. Ik merk hiertegen op, dat het uitvoerverbod heel vaak het gevolg is van sterken uitvoer van zekere waar, welke de attentie getrokken heeft en dus aanleiding heeft gegeven tot een onderzoek of de uitgevoerde hoeveelheden behoorlijk weer worden aangevuld, en zoo niet, dan volgt het uitvoerverbod. Zulk een verbod betreft dus in den regel zaken, waarvan de ambtenaren reeds eenigen tijd kennis hebben.

Hetzelfde geldt eenigermate als antwoord op de opmerking, dat de ambtenaren de *Staatsbladen* niet bijtijds krijgen.

De Koninklijke besluiten en wetten worden opgenomen in het *Staatsblad* en tevens in de *Staatscourant*. Nu kan het wel eenigen tijd duren, voordat alle abonnés die stukken hebben, maar de voorschriften zijn toch afgekondigd en van dat oogenblik gelden zij. De ambtenaren hebben er dan reeds kennis van gekregen en er aantekening van gehouden in de speciaal daarvoor ingerichte boekjes, die hun daarvoor zijn verstrekt. De heer Bosch van Oud-Amelisweerd kan dus gerust zijn, dat al komen de *Staatsbladen* eerst later in hun bezit, de ambtenaren langs anderen weg op tijd zijn geïnstrueerd. Wat nu betreft de wet van 31 December 1915, ik wil gaarne aannemen, dat wanneer men die onwettend wil toepassen, dit aanleiding kan geven tot allerlei wonderlijke conflicten en wonderlijke vervolgingen van personen die niet bedoeld zijn. Maar wanneer men een wet zou willen

(Minister van Gijn.)

maken voor omstandigheden gelijk die in de laatste jaren op de grenzen bestaan, zóó, dat een lid van den Hoogen Raad, die er zich op wilde toelagen, niet enkele gevallen zou kunnen bijbrengen, die niet bedoeld zijn, dan zou dit nog al lastig zijn. De wet moet een ruime bevoegdheid geven en de ambtenaren moeten de wet redelijk toepassen. Ik wil de wet nog wel eens ernstig doorlezen en dit ook aan mijn ambtenaren aanbevelen, maar ik kan niet toezeggen dat de wet zoo zal zijn te maken, dat er niet iemand onder te brengen zou zijn, die niet bedoeld is. Ik geloof dat wij de smokkelarij anders weer in den zelfden omvang zouden terugkrijgen als vroeger.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

XVIII en XIX. Wijziging en aanvulling van de begrotingen van ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor de gemeenteamttenaren voor de jaren 1914 en 1915 (334).

Deze wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

XX. Aangaan van een geldleening ten name en ten laste van Nederlandsch-Indië (349).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer van Gijn, Minister van Financiën: Gaarne geef ik eenige inlichtingen, in de eerste plaats op de vraag of het rentetype van 5 pct. wel juist is. Ik kan niet anders zeggen dan dat ik hoop, dat het later blijken zal, dat de Regeering het mis heeft gehad en dat zóó op de leening zal worden ingeschreven, dat men zou kunnen zeggen: tegen 4½ pct. was het ook wel gelukt. Doch ik vrees, dat dit wel niet het geval zal zijn. Ik heb goede hoop op het welslagen van een 5 pct. leening tegen een goeden koers. Natuurlijk kan een 4½ pct. leening ook wel worden uitgegeven tegen een zoodanigen koers, dat het publiek ze aangenaam vindt, maar dan wordt de koers van dien aard, dat er een aleatoir element in komt bij de uitgifte. Wanneer men een 4½ pct. leening uitgeeft tegen een koers van 91 of 92, dan wordt de leening duur doordat het publiek de kans op winst bij uitloting nooit ten volle waardeert. En een leening van 4½ pct. tegen pari, dat is bij de Nederlandsche zoowel als bij de Indische schuld geheel uitgesloten, gezwezen nog van het feit, dat in den tegenwoordigen tijd een 4½ pct. leening niet geliefd is. Bij de Surinaamsche leening van f 4 miljoen, waarbij de Staat als garant optrad, en waarbij men mocht inschrijven tegen den koers dien men zelf wilde, werd slechts ingeschreven voor 12 ton, omdat het publiek door de 4½ pct. in het opschrift van den prospectus was afgeschrikt. Iets geheel anders was dit bij de staatsleening, omdat daar het publiek, dat inschreef, wist dat als het niet inschreef, een heel ander type voor den dag zou komen. Op deze laatste leening is voor een voldoende bedrag ingeschreven en dat het publiek dat type ten slotte nu wel een goede belegging vindt, blijkt uit het feit dat die leening nu al tot den parikoers is gestegen.

Men heeft gewezen op de overgroote vrijgevigheid jegens de guichet-banken. De uitslag zal moeten leeren in hoever dit waar is, ofschoon de uitslag geen voldoende antwoord zal geven op de vraag of de guichet-banken noodig zijn geweest. Als de uitslag buitengewoon gunstig is, zal men dit wellicht niet toeschrijven aan de medewerking van de guichets en daaruit concludeeren dat zij niet noodig waren. In ieder geval wil ik souligneeren wat ik in de Tweede Kamer heb opgemerkt, dat het denkbeeld dat het ½ pct. cadeau wordt gegeven, door aan de guichets iets toe te stoppen waarvoor zij niets doen, zooals gezegd werd, niet juist is. Er wordt wel degelijk arbeid voor den Staat verricht. De Staat is overtuigd dat de guichet-

32ste VERGADERING. — 26 MEI 1916.

Verschillende wetsontwerpen.

(Minister van Gijn e. a.)

banken begrijpen zullen dat het feit dat zij 't guichet hebben, op hen een groote mate van verantwoordelijkheid legt voor het welslagen van de leening. Dit is de reden waarom het noodig was enkele guichet-banken bij de zaak te betrekken. Als men de verantwoordelijkheid verdeelt over een groot aantal lichamen, spreekt het vanzelf dat niemand die verantwoordelijkheid gevoelt. Dat men 't zou kunnen stellen met de $\frac{1}{4}$ pct. van de commissionairs, vertrouwend dat zij de zaak genoeg bekend zouden maken en steunen, heeft de Regeering niet gemeend. Het guichet-systeem is op den duur ook voor koloniale leeningen niet wenschelijk. Doch bij het Indisch krediet staan wij op een nieuw terrein. Verleden jaar zijn wij goed geslaagd, maar een eerste geslaagde leening moet door een tweede gevolgd worden, eer men kan spreken van een gevestigd krediet. Het is gewenscht dat men over belangrijke lichamen beschikt tot steun van de leening.

Nog is een opmerking gemaakt over den koers van uitgifte in verband met den wisselkoers op Indië. Uit den aard der zaak is een gulden in Indië nooit geheel gelijk aan een gulden in Nederland, doch thans is 't verschil belangrijk. Wij hopen dat dit door den oorlog en de moeilijke omstandigheden komt en het later niet meer zal voorkomen.

Dit spreekt echter vanzelf, dat bij de regeling van den koers van uitgifte in Indië met dat feit is rekening te houden. Het spreekt vanzelf dat als men precies denzelfden koers stelde, de inschrijvingen in Indië razend hoog zouden zijn en in Nederland laag. Alles werd dan in Indië gestort en het geld is uit Nederlandsch-Indië nu juist niet zoo gemakkelijk hier te krijgen.

Er zal dus ongetwijfeld rekening gehouden worden met het feit dat voor Nederland en voor Indië een afzonderlijke inschrijvingskoers noodig is.

De beraadslaging wordt gesloten en het wetsontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

XXI. Aanvulling van de wet van 31 December 1915 (Staatsblad n°. 539), houdende aanwijzing van de in 1916 in Nederlandsch-Indië te ontvangen middelen (333).

Dit wetsontwerp wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

XXII. Naturalisatie van:

Joseph Jacob Warndorff,

Wilhelm Oswald Klarenaar,

Bernard Wilhelm Koopmann,

Heinrich Wilhelm Braicks,

Martin Hugo Knuf,

Gustav Bernard Hiltermann,

Anton Heinrich Julius Krützmann,

Luis Abraham Ries,

Robert Adolf Schmidt,

Gerhard Vogt,

Jacob Ernst Haubrich,

Bernard Wilhelm Osterkamp,

Peter Anselm Versteyl,

Johann Theodor Wilhelm Hinrichs,

Joseph Stephan Georg Windstosser,

Robert Eugen Sigel,

Hermann Heinrich Determann,

Johannes Aegidius Kröger,

Johann Peter Küppers,

Hermann Joseph Grunheid,

Handelingen der Staten-Generaal. — 1915—1916. — I.

(Voorzitter e. a.)

Hermann Anton Johann Zumpolle,

Max Wilhelm Bernhard Paul Alexander Többen,

Paulus David Steinkühler,

Gerhard Heinrich Meier,

Johann Laurentius Bruns,

Karl Christan Friedrich Ludwig Krull (197).

De Voorzitter: Ik stel voor deze wetsontwerpen gezamenlijk te behandelen.

Daartoe wordt besloten.

De beraadslaging wordt geopend.

De heer Ort, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! In het Eindverslag wordt de vraag gesteld:

„hoe het staat met het nog steeds aanhangige wetsvoorstel betreffende de naturalisatie van mevrouw de Villers Grignoncourt, geboren van Nispen tot Sevenaer”.

Ik kan hierop antwoorden, dat de benodigde inlichtingen na een herhaald onderzoek, dat in het buitenland is ingesteld, zijn ontvangen, maar dat die inlichtingen nog aanleiding geven tot eenige overweging. Intusschen hoop ik binnen korten tijd den uitslag daarvan kenbaar te maken.

De beraadslaging wordt gesloten en de wetsontwerpen achtereenvolgens zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

XXIII. Machtiging tot het aangaan van verzekeringsovereenkomsten tegen het gevaar van molest in verband met den tegenwoordigen oorlogstoestand (28).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer Diepen: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou gaarne van de Regeering vernemen, hoe zij denkt over een verzekering tegen molest-risico te land.

De heer Ort, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik had uit het Eindverslag niet den indruk gekregen, dat er te dien aanzien een mededeeling van de Regeering werd verwacht; gaarne antwoord ik echter op de vraag van den geachten afgevaardigde. De Regeering heeft gemeend, dat een wet betreffende verzekering tegen het gevaar van molest ter zee in deze buitengewone tijdsomstandigheden vereischt werd, opdat daardoor zou kunnen worden verzekerd zoowel de geregelde aanvoer van goederen als de geregelde scheepvaart. Wanneer men nu in aanmerking neemt, dat dit de gronden waren, waarom het wetsontwerp is ingediend, volgt daaruit mede, dat er geen reden bestond om daaraan vast te hechten een verzekering tegen molest-risico te land. Geheel andere gronden zouden daarvoor moeten gelden.

Intusschen zal de Regeering zeker bereid zijn te overwegen of er bepaald redenen bestaan om de verzekering uit te breiden tot molest-risico te land, en wel meer in het bijzonder de vraag, onder welke omstandigheden dit alsdan gedaan zou moeten worden. Ik zal de opmerkingen van den geachten afgevaardigde aan mijn ambtgenoot van Landbouw, Nijverheid en Handel overbrengen.

De heer Diepen: Mijnheer de Voorzitter! Ik dank Zijn Excellentie voor de toezegging, dat overwogen zal worden of een verzekering tegen molest-risico te land mogelijk is. Het komt mij voor, dat dit alleszins mogelijk is. Direct na het uitbreken van den oorlog hebben de brandverzekeringsmaatschappijen dit molest uitgeschakeld en in het geheele land zijn de eigenaren van vaste goederen, bij uitbreken van oorlog of bij bezoek van Zeppelins of vliegmachines, die bij ongeluk een bom laten vallen, bedreigd met ruïne. Wanneer men nu over het geheele land een verplichte verzekering zou invoeren voor alle eigendommen en inboedels tegen oorlogs-

(Diepen e. a.)

molest, dan zou de premie luttel kunnen zijn en het risico betrekkelijk gering, terwijl er, als wij het geluk hebben buiten den oorlog te blijven, een zeer groote bate voor de schatkist zou overblijven. Ik geef daarom dit idee nog beleefd in overweging.

De heer **Ort**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! De Regeering zal zeker gaarne het denkbeeld van den geachten afgevaardigde bij haar overweging in aanmerking nemen.

De heer **Reekers**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou de Regeering in overweging willen geven den noodigen tijd voor deze zaak te nemen en haar zeer ernstig te overwegen. Want het is een zeer veel omvattende zaak, die de geachte afgevaardigde uit Brabant ter sprake heeft gebracht, een verplichte verzekering voor alle eigendommen. Dit zou een administratie met zich brengen, die geen kleinigheid zou zijn. Bovendien komt er nog deze vraag bij. Ondersteld dat er zoo goed als geen molest wordt geleden, dan zou de Staat wel premies innen, maar niets hebben te betalen, en waar zou dan het saldo blijven? Zou dit eenvoudig in de schatkist worden gestort? Ik geloof, dat dit een nieuw soort belasting zou zijn, een oorlogswinst voor den Staat. Er zouden velen aan moeten mededoen, die eigenlijk heel weinig gevaar loopen molest te ondervinden en dan zou hun bijdrage eenvoudig in de staatskas vloeien. Dat is een zoo bedenkelijke zaak, dat ik de Regeering wel in overweging geef zelfs niet de eerste stappen te doen zonder dat daaraan de noodige overwegingen zijn voorafgegaan.

De heer **Diepen** vraagt en verkrijgt voor de derde maal het woord en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Een enkel woord nog. Ik acht juist een verplichte verzekering zoo goed, omdat men zooals tegenwoordig de oorlog gevoerd wordt niet weet of schade zal aangericht worden in Amsterdam, of in Groningen, Zeeland of Limburg. Overal kan schade berokkend worden. Daarom is het ook billijk dat ieder verplicht kan worden een matige premie bij te dragen voor eventuele schade. Dat dat een belasting is, die meening kan ik niet deelen. Mijn meening is dat wanneer men daardoor de zekerheid heeft voor schade gevrijwaard te worden, dat een premie is zooals men in het dagelijksch leven telkens betaalt en dat dat niet den naam van belasting mag dragen.

De heer **van Kol**: Mijnheer de Voorzitter! Het hoofdargument door den geachten afgevaardigde uit Gelderland aangevoerd is, dat er bezwaren en moeilijkheden aan zijn verbonden, doch wanneer het zulke groote belangen geldt, waarvan de ruïne van menig een onzer medeburgers, indien het noodlot hen treft, kan afhangen, dan dunkt mij dat de Regeering haar kracht moet inspannen om het gevaar te bezweren en moeilijkheden van administratieven en anderen aard te overwinnen. Een discussie over dit onderwerp is op het oogenblik natuurlijk niet mogelijk, maar ik wil wel zeggen dat ik veel gevoel voor het denkbeeld van den heer Diepen. Ik hoop dan ook, dat de Regeering het ernstig zal overwegen, niet tegen moeilijkheden zal opzien, maar zal trachten nu steeds het gevaar van ruïne tal van Nederlanders kan bedreigen, de lasten daarvan gelijkelijk over de schouders van velen te verdeelen. En dit niet alleen uit een oogpunt van humaniteit, maar ook van billijkheid, opdat niet wanneer toevallig een bom iemands huis treft, hij geheel tot ondergang worde gedoemd, terwijl personen vlak daarnaast worden gespaard en dus niet het minste nadeel lijden.

De beraadslaging wordt gesloten en het wetsontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

XXIV. Bevordering van den aanleg van Rijkswegen van een spoorweg van Gouda over Waddinxveen en Boskoop naar Alphen (261);

(de Vos van Steenwijk.)

XXV. Toekening van een renteloos voorschot uit 's Rijks schatkist ten behoeve van den aanleg en het in exploitatie brengen van een spoorweg van Breskens over Cadzand en Retranchement naar Sluis, met zijlijnen van Cadzand naar de haven van Cadzand en van Retranchement naar de Belgische grens in de richting van Knoeke (287);

XXVI. Verklaring van het algemeen nut der onteigening ten behoeve van een spoorweg van Stadskanaal over Ter Apel naar de Duitse grens (318);

XXVII. Verklaring van het algemeen nut der onteigening ten behoeve van uitbreiding van het stations-emplacement Rilland Bath met bijbehorende werken (325);

XXVIII. Verklaring van het algemeen nut der onteigening ten behoeve van uitbreiding van het stations-emplacement Groesbeek (343).

Deze wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De vergadering wordt voor een half uur geschorst en daarna hervat.

XXIX. Aanvulling en verhooging van het IXde hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1915 (181). (Aankoop van terrein voor een gebouw voor het Centraal Bureau voor de Statistiek).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **de Vos van Steenwijk**: Welk een contrast, Mijnheer de Voorzitter, biedt de aanblik van deze Vergadering vergeleken bij dien toen wij de laatste maal samen waren. Den 27sten April l.l. droegen wij rouw over het afwezen van een Minister van Waterstaat en gingen wij met een beklemd gemoed onverrichter zake uiteen.

Zouden wij — zoo vroegen wij ons angstig af — nog ooit het voorrecht hebben Zijne Excellentie in ons midden te zien? En thans!

De Vergadering één jubel, nu die hooggeachte bewindsman weer achter gindsche groene tafel, in één van de negen gastvrije armstoelen, plaats heeft genomen.

Inderdaad: verdwaald, maar t'huis gekeerd. Laat, Mijnheer de Voorzitter, waar de Kamer zich in den Minister zoo rijk gevoelt, bij deze hernieuwde kennismaking mijn eerste woord er dan ook een zijn van hartelijk welkom tot Z. E. gericht.

Het valt mij — Mijnheer de Voorzitter, u begrijpt het — niet licht de feeststemming, waarin de Kamer verkeert, ietwat te moeten verstoren door bedenkingen te ontwikkelen, die bij mij tegen de aanhangige wetsvoordracht bestaan.

Vooraf ga echter eene opmerking. In onze laatste bijeenkomst is het gebleken, dat de Kamer van oordeel is, dat door aanneming van het wetsontwerp houdende voorzieningen ten behoeve der statistiek van den in-, uit- en doorvoer ten aanzien van wetsontwerp n°. 181 op geenerlei wijze is geprejudiceerd.

Nu heeft de Minister in de vergadering van de 2de Kamer op 25 Januari l.l. tot tweemaal toe als zijne meening te kennen gegeven (*Hand.* 1049 en 1051), dat die Kamer al in beginsel beslist had, dat zij de stichting van een nieuw gebouw voor de statistiek wilde, door aanneming van een post van f 300 000 op de begroting van Waterstaat voor 1916 „ten behoeve van het maken van een begin van uitvoering van het plan tot den bouw van een nieuw gebouw voor dien tak van dienst”; maar van dit argument heeft Z. E. tegenover deze Kamer afstand gedaan.

Immers in de vergadering van de Eerste Kamer van 3 Maart l.l. sprak de heer Franssen als volgt:

„Wanneer ik thans niets zeg over art. 140: „Stichting

181. Aanv. en verh. v. h. IXde hoofdstuk Staatsbegr. 1915. (Aank. v. terr. v. een geb. v/h. Centr. Bur. v/d. Statistiek.)

(de Vos van Steenwijk.)

van een gebouw voor het Centraal Bureau voor de Statistiek f 300 000", dan geschiedt dit, omdat m. i. deze zaak beslist moet worden bij de behandeling van het wetsontwerp omtrent aankoop van grond voor dit gebouw, waarheen de uitgewerkte en toelichtende staat op bladz. 89 ook verwijst. Ik breng dit in het midden, opdat niet wanneer het genoemde wetsontwerp aan de orde komt, uit het onbesproken laten van dit artikel geconcludeerd mocht worden, dat reeds in beginsel besloten is tot het stichten van een gebouw."

En in antwoord hierop zeide de Minister in de vergadering van 7 Maart d.a.v.:

"De heer Franssen heeft mij nog een vraag gedaan ten aanzien van het Centraal gebouw voor de statistiek. Mijnheer de Voorzitter! Het spreekt vanzelf dat, indien een voorstel tot den aankoop van grond ten behoeve van een dergelijk gebouw in deze Kamer niet mocht worden aangenomen, ik mij verplicht reken van den post op de begroting wegens den bouw ook geen gebruik te maken."

Derhalve tegenover het statistiekgebouw staat deze Kamer op dit oogenblik absoluut vrij.

Over de statistiek zelve — die tot de zoo moeilijke, ik zou bijna zeggen diabolische kunst leidt om uit onjuiste gegevens juiste gevolgtrekkingen te maken — zal ik nu eens geen kwaad woord loslaten.

Langzamerhand gaat ze ons aardig wat kosten. Getuigen deze wetsvoordracht en het wetsontwerp n°. 345, dat thans nog bij de Tweede Kamer aanhangig is, en waarover het mitsdien praematuur ware hier verder te spreken.

Ook te dezen geldt blijkbaar: de trek komt onder het eten.

Ik begrijp, dat de geleidelijke overbrenging van alle bestaande statistieken van de Departementen van algemeen bestuur, zoomede het overgaan van de bewerking der statistiek van den in- uit- en doorvoer naar het Centraal Bureau eene zoodanige toeneming van werkzaamheden voor dat bureau beteekenen, dat vermeerdering van het personeel, uitbreiding van de bewaarplaats voor den paperassenwinkel en mitsdien stichting van een nieuw gebouw daaruit noodzakelijk voortvloeien.

Derhalve ben ik volkomen bereid gelden te voteeren voor eene behoorlijke huisvesting. Wel te verstaan: wanneer wij weer in normale omstandigheden komen te vacceeren. Want wie — behalve „les nouveaux riches" — onderwindt zich in deze dagen te bouwen?

Ook twijfel ik er niet aan, dat, gelet op de prijzen, besteed door de Bataafsche Petroleum Maatschappij en de Ned.-Ind. Spoorweg Maatschappij voor wel is waar *gunstiger* gelegen perceelen in hetzelfde bouwplan als waarop 's Ministers keuze voor het nieuw Centraal Bureau is gevallen, — onderscheidenlijk f 32 en f 37,50 per M². — het door het Rijk in casu te betalen bedrag van f 24,25 niet te hoog is. Voor een speculant in bouwterrein — maar dat is de Staat der Nederlanden tot heden gelukkig nog niet — wellicht zelfs een buitenkansje, een koopje; om van te watertanden.

Maar nu houdt mijne eensgezindheid met den Minister te dezen op.

Daarentegen ben ik het geheel eens met hetgeen door den heer van Doorn op 25 Januari l.l. in de Tweede Kamer is gezegd.

Het gaat, mijns inziens, niet aan in deze tijden, nu de staatsschuld, ten gevolge van de buitengewone eischen, die de oorlogstoestand aan de schatkist stelt, zoo gestegen is, en dagelijks onrustbarend klimt, terwijl in de naaste toekomst voor allerlei doeleinden veel geld noodig zal zijn, nu de bevolking schier niet te dragen financieele lasten heeft en zal hebben te torses, het gebouw voor de statistiek geheel onnoodig te doen verrijzen op een der duurste standen van de residentie.

Nu zal de Minister mij wellicht toevoegen: wil mij een goedkoopster terrein aan de hand doen. Maar dan antwoord ik: dat ligt niet op den weg van een volksvertegenwoordiger.

Wij hebben ons niet met bouwgrondmaatschappijen te bemoeien en aan de eene de voorkeur te geven boven de andere; en daarom zal ik dan ook geen woord zeggen over het ons in afschrift toegezonden adres, dd. 22 Januari l.l., van de directie van de N. V. Bouwgrondmaatschappij 's Gravenhage—Voorburg aan den Minister van Waterstaat, noch over de door diezelfde directie, dd. 6 April d.a.v., aan deze Kamer gerichte missive.

Bovendien, de Minister heeft volop den tijd om zelf naar een goedkoopster terrein om te zien. Want als Zijn Excellentie iets anders om handen had, zou hij niet hier zijn. Dat weten wij nu eenmaal.

Maar waar wij wel voor hebben te zorgen, dat is, dat door de Regeering zoo zuinig mogelijk met de penningen der belastingschuldigen wordt omgesprongen, en dat dus in casu het statistiekgebouw niet verrijze op een der duurste standen van 's Gravenhage.

En dat het daarvoor bestemde perceel duur is, — nog eens, ik bedoel niet te duur, vergeleken met de prijzen van nabijgelegen terreinen, maar te duur voor eene leegte schatkist — ik zou bijna zeggen, bureu, als de Bataafsche Petroleum Maatschappij en de Ned.-Ind. Spoorweg Maatschappij, staan er borg voor. De omstandigheid, dat die bloeiende naamlooze vennootschappen, die letterlijk uit iedere porie van hun wezen goud doorlaten, daar ter plaatse hunne paleizen hebben doen optrekken, had op zich zelf reeds een Minister, wien 's lands financiën ook maar eenigszins ter harte gaan, nu meer dan ooit moeten weerhouden over dat terrein, als geschikt voor een Rijksgebouw, slechts een oogenblik te denken, laat staan er de handen naar uit te steken. De schatkisten van bovengenoemde maatschappijen zijn heel wat beter gevuld dan die van den Staat der Nederlanden.

Quod licet Jovi non licet bovi.

Met de souvereine onverschilligheid ten opzichte van de waarde van onzen Nederlandschen gulden, die — naar den geachten afgevaardigde van Noordbrabant, den heer van Lanschot (*Handelingen* bladz. 189) — den Minister eigen is, zegt Zijne Excellentie op bladz. 3 van zijne Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer, dat de hogere koopsom, die voor het gekozen terrein wordt gevorderd, in vergelijking met die van andere terreinen, „bij een gebouw als waar het hier om gaat", slechts van betrekkelijk geringen invloed is.

Nu weet ik zeer wel, dat de Minister, in het Voorloopig Verslag van deze Kamer over deze luchthartige, om niet van lichtzinnige, financieele opvatting te spreken, aangevallen, in de Memorie van Antwoord, bladz. 2, zich als volgt verdedigt:

„Het verschil in kosten is dus eigenlijk slechts f 100 000 en ondergeteekende had, hoewel de bedragen die thans worden gemeld, toen nog niet waren vastgesteld, toch een dergelijk verschil voor oogen toen hij in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer mededeelde van meening te zijn, dat de kosten van aankoop van den grond betrekkelijk weinig invloed behoeften uit te oefenen op de keuze van het bouwterrein."

Maar de Minister kent zijn Nederlandsch veel te goed, dan dat ik Zijne Excellentie zou behoeven uiteen te zetten, dat de woorden „bij een gebouw als waar het hier om gaat" op heel iets anders doelen dan op een verschil in fundeeringkosten, waarvan in de Memorie van Antwoord aan de Eerste Kamer de rede is.

Integendeel heeft het er veel van, of de Minister meent, dat de leden dezer Kamer hunne moedertaal niet verstaan.

Feit is, dat Zijn Excellentie in de Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer en in aansluiting daarmede in de vergadering van dat college dd. 25 Januari (*Hand.* 1049), het systeem heeft verdedigd, dat, wanneer de Staat een „kostbaar" — eigen woord van den Minister — gebouw zet, het er niet op aankomt of de daarvoor bestemde grond wat duur is. Bij eene som van f 825 000 kwam het er in evenbedoelde vergadering op f 30 000 à f 40 000 niet aan.

Dat is toch geen redeneering, vooral niet in deze benarde

181. Aanv. en verh. v. h. IXde hoofdstuk Staatsbegr. 1915. (Aank. v. terr. v. een geb. v/h. Centr. Bur. v/d. Statistiek.)

(de Vos van Steenwijk.)

tijden, dat men voor een zeker percentage van de stichtingskosten van een gebouw het met 's lands gelden niet zoo nauw behoeft te nemen.

30 à 40 mille zijn en blijven onder alle omstandigheden 30 à 40 mille, hetgeen voor mij en voor een ieder, die niet gewend is met miljoenen te spelen, een heel bedrag is en zeker voor eene berooide schatkist.

Ik verlies geen oogenblik uit het oog, Mijnheer de Voorzitter, dat volgens de mededeeling van den Minister in zijne Memorie van Antwoord aan deze Kamer, indien het Centraal Bureau aan de Koningin Wilhelminalaan te Voorburg zou verrijzen, het gebouw ten slotte niet 30 à 40, maar 10 mille minder zou kosten, als gevolg van de daar ter plaatse noodige fundeeringswerken, welke Ministerieele bewering intusschen in het hiervoren vermeld aan deze Kamer gericht adres van de directie der naamlooze vennootschap Bouwgrondmaatschappij 's Gravenhage—Voorburg wordt weersproken.

Maar ik moest den Minister houden aan zijne zoo schriftelijke als mondelinge argumentatie in den anderen tak der Volksvertegenwoordiging, omdat daaruit zoo zonneklaar Zijne Excellentie's financieele — m. i. voor de schatkist zoo verderfelijke — mentaliteit blijkt.

Wat blijft er, wanneer men die in het oog vat, over van de verzekering, door den Minister van Financiën in zijne Memorie van Antwoord aan deze Kamer op de algemeene beschouwingen over de Staatsbegroting 1916 gegeven ad § 6: dat „het streven der Regeering voortdurend op het betrachten van de meest mogelijke zuinigheid gericht” is; en van diens verklaring op 25 Februari l.l. in deze Kamer (*Handelingen* bladz. 227), dat onder de tegenwoordige omstandigheden ook de Minister van Waterstaat inziet, dat de Nederlandsche gulden voor den fiscus in waarde stijgt naarmate hij dieper moet worden gezocht in de zakken van de contribuabelen?

Het optreden van den Minister van Waterstaat heeft er hier, gelijk meestal, immers weer bitter weinig van.

Deze uitspraak van een ambtgenoot getuigt gewis van diens collegialen zin, maar vermag helaas geen afbreuk te doen aan „de nagenoeg universeele reputatie” van den Minister van Waterstaat, waarvan wijlen mr. Regout op 29 December 1914 in deze Kamer gewaagde (*Handelingen* bladz. 97), „dat de vraag, of iets ettelijke miljoenen meer of minder kost, hem volkomen koud laat”.

En mij zou het niet verwonderen zoo den leden der Tweede Kamer, die in het Voorloopig Verslag der Staatsbegroting voor 1916, Iste hoofdstuk, bladz. 19, als hunne meening te kennen gaven, dat het wel schijnt „of tegenwoordig, nu de financieele toestand zoo slecht is, de waarde van het geld bij het doen van staatsuitgaven nog minder wordt gevoeld dan vroeger”, het hier nu in behandeling zijnde wetsontwerp, dat hen toen reeds bereikt had, voor oogen had gestaan.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch thans even stil te staan bij een argument, dat door den Minister is gebezigd in zijne Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer en in de vergadering van dat college op 25 Januari l.l.

Op bladz. 1 dier Memorie van Antwoord erkent de Minister, dat in den Haag andere voor bouwen geschikte terreinen, dan dat, hetwelk voorwaardelijk is aangekocht, voor veel lager prijs zijn te verkrijgen; en op bladz. 2, dat, indien het gebouw voor het Centraal Bureau voor de Statistiek slechts zou moeten dienen voor de huisvesting van de aan dien tak van dienst verbonden ambtenaren, er weinig bezwaar zou kunnen bestaan tegen de vestiging daarvan op een goedkoop terrein in een der meer afgelegen en minder aanzienlijke wijken van de stad.

„Niet uit het oog te verliezen is echter” — aldus vervolgt de Minister — „dat aan genoemd bureau een aanzienlijke, voor het publiek toegankelijke bibliotheek is verbonden, die jaarlijks ook door een aantal vreemdelingen, bestaande, volgens mededeeling van den Directeur, in hoofdzaak uit wetenschappelijke onderzoekers en diplomatieke en consulaire ambtenaren, wordt geraadpleegd. Zij, die navorschingen doen in de Koninklijke Bibliotheek of in het Rijksarchief, worden steeds voor het raad-

plegen van statistische gegevens naar het Centraal bureau voor de Statistiek verwezen, aangezien dit de eenige instelling in het land is, die een bibliotheek op dat gebied bezit.

Hieruit volgt dat het gebouw voor het Centraal bureau zoo mogelijk niet te ver van dat gedeelte van de stad, waarin zich beide andere genoemde Rijksinstellingen bevinden, moet zijn gelegen.”

En in de vergadering van de Tweede Kamer op 25 Januari l.l. is de Minister voorwaar met dezelfde verzekering teruggekomen, toen Z. E. zeide:

„En wanneer wij nu in aanmerking nemen, dat een gebouw voor de statistiek liefst zoo dicht mogelijk moet zijn gelegen bij het Rijksarchief en de Koninklijke Bibliotheek, dan” enz. (*Hand.* bladz. 1049.)

Een gewoon mensch ziet natuurlijk deze noodzakelijkheid volstrekt niet in; mij althans is ze volkomen onverklaarbaar.

Zoo dikwijls ik op beide laatsten ben geweest, heb ik zelfs nimmer aan het Centraal Bureau gedacht, laat staan een traan weggepinkt omdat het niet dicht in de buurt lag.

En ik vermoed, dat het duizenden bezoekers dier instellingen precies zoo gegaan is.

Maar begrijp ik den Minister wel, dan wil Zijn Excellentie bedoelde noodzakelijkheid betoogen op dezen grond, dat zij, die ten onrechte zich vervoegen aan de Koninklijke Bibliotheek of het Rijksarchief voor het raadplegen van statistische gegevens, op hunne dwaling gewezen, niet te ver zullen hebben te loopen om te komen waar zij eigenlijk zijn moeten, d. i. het Centraal Bureau.

Aldus wordt voor hen de deceptie, die zij, soezende, zich zelf hebben bereid door vrijwillig aan eene verkeerde deur te kloppen, ietwat verzacht.

Mijnheer de Voorzitter! Ernst of kortswijl? Ik ben de laatste die, te midden van dorre staatsstukken, jok en boert niet ten volle zou waardeeren, maar dan toch onder deze mits, dat zij zich als zoodanig aandienen, en het evident is, dat zij niet „au sérieux” zijn bedoeld.

Het systeem, dat de Minister met een effen gezicht verdedigt, komt hierop neer, dat, omdat enkele lieden, die bij Kees moeten zijn, bij vergissing bij Jan en Piet aanbellen, Kees in de buurt van Jan en Piet moet gaan wonen.

En nu is het mijn grief, dat de Minister zulk eene redeneering als eene ernstig gemeende argumentatie der Volksvertegenwoordiging voorhoudt.

Ronduit gesproken, ik begrijp niet hoe de Minister er mede voor den dag heeft *durven* komen. Voor welke halzen ziet Z. E. de volksvertegenwoordigers aan?

En dan de bewering, dat het Centraal Bureau daarom niet op een goedkoop terrein in een der meer afgelegen en minder aanzienlijke wijken van de stad kan worden gevestigd, omdat de daaraan verbonden bibliotheek jaarlijks ook door een aantal vreemdelingen, bestaande in hoofdzaak uit wetenschappelijke onderzoekers en diplomatieke en consulaire ambtenaren, wordt geraadpleegd.

Wat zou dat? Mogen die heeren soms niet een der meer afgelegen en minder aanzienlijke wijken betreden? Waarom niet? Zijn zij er te goed voor? Elk woord, besteed aan de weerlegging dezer stelling ware, dunkt mij, te veel. In de oogen van normale lieden zijn het doodeenvoudige menschen.

Is het terrein mij te duur, niet minder is dit het geval met het gebouw, waarmede de Minister ons denkt te doteeren.

Ik weet wel, Mijnheer de Voorzitter, dat het bij dit wetsontwerp eigenlijk alleen gaat om het eerste, maar u zal mij wellicht veroorloven ook over het laatste iets te zeggen.

Het een hangt trouwens met het ander samen. Op een duur terrein, waarop reeds weelderige gebouwen staan, bouwt men nu eenmaal niet goedkoop.

Ook daarom is het beter de statistiek onder te brengen op een meer bescheiden stand, met geen dure burens, op een stand, die zich meer leent tot eenvoudigen bouw.

Volgens de Memorie van Toelichting, bladz. 3, zal het gebouw „zeer globaal” — wij weten wat dat aan het Depar-

32ste VERGADERING. — 26 MEI 1916.

181. Aanv. en verh. v. h. IXde hoofdstuk Staatsbegr. 1915. (Aank. v. terr. v. een geb. v/h. Centr. Bur. v/d. Statistiek.)

(de Vos van Steenwijk.)

tement van Waterstaat speciaal onder den huidige Minister beteekent — komen te staan op niet meer of minder dan... 7 ton! 7 ton! excusez du peu. Maar mag ik den Minister eens vragen. Wanneer is die begroting opgemaakt? Vóór 2 October l.l. — de dagteekening van de Koninklijke boodschap, waarbij het wetsontwerp bij de Tweede Kamer werd ingezonden — in ieder geval.

Zij berust dus op gegevens van vele maanden geleden.

Sinds dien zijn — ik weet dit van de meest bevoegde zijde — de prijzen van glas, hout, ijzer, zink, lood, dakbedekking, elektrische installaties van 100 tot 250 pct. gestegen!

Ook de arbeidsloonen zijn beduidend in de hoogte gegaan, terwijl bovendien geen voldoende werkkrachten zijn te bekomen.

Een leveringstijd wordt niet meer aangenomen.

Heeft de Minister in zijne begroting een post opgenomen voor risico?

Mijnheer de Voorzitter. Ik onderwerp — in het licht van dit alles — met den meesten ernst aan het oordeel dezer bedachtzame Vergadering de vraag: Is het nu, onder de tegenwoordige omstandigheden, het moment voor den Staat der Nederlanden om aan een statistiekgebouw het aanschijn te schenken?

Bij die zg. 7 ton komen dan nog f 125 000 voor het terrein plus de kosten voor ameublement, opzicht en tegenvallers.

Frisch overschrijden wij niet het millioen, maar naderen wij wellicht de twee.

En dat, niet voor een Departement van algemeen bestuur, maar eenvoudig voor een daaronder ressorteerend bureau. Een burelenkooi.

Is het niet ergerlijk?

Bieden de tijdsomstandigheden m. i. een *onoverkomelijken* hinderpaal om thans te bouwen, ook de geheele opzet van het onderwerpelijk gebouw is veel te grootscheepsch, te weelderig; de Minister doet maar precies alsof er geld te over is in de schatkist.

Ik ben alles behalve een architect, maar mijn nuchter verstand zegt mij, dat de samenstelling van het Centraal Bureau doodeenvoudig kan zijn. *Als men het maar wil*. Gelet op de vele paperassen, die er jaarlijks in zullen worden ondergebracht, waarvoor dus bergplaatsen noodig zijn, neem ik aan dat de kubieke inhoud van het gebouw vrij groot moet wezen. Verder, zou ik zoo zeggen, ruime, naakte zalen met lange tafels, belegd met groote vellen wit papier, waarop ambtenaren, in tegenwoordigheid van een kamerchef, die toeziet, dat er flink wordt gearbeid, met lange potlooden, nog langere optelsommen maken — voor zoover de tel- of rekenmachines zelf dat werk den heeren ambtenaren nog niet uit de handen nemen.

Uit.

Maar geen afzonderlijke, weelderig ingerichte vertrekken, in elk waarvan één ambtenaar, in plaats van te werken, courenten zit te lezen.

Van die voor den arbeid zoo gevaarlijke localiteiten zullen er blijkens de Memorie van Toelichting, bladz. 2, 47 — 24 = 23! zijn. Hetgeen beteekent eene dure installatie, en, naar ik vrees, weinig verricht werk, terwijl al die afzonderlijke kamers bovendien leiden tot geheel onnoodige uitbreiding van het gebouw en van het daardoor ingenomen terrein.

En wanneer de Minister zich hiervan afmaakt in zijne Memorie van Antwoord, bladz. 2, door te zeggen, dat wat betreft de grootte van het gebouw en het aantal kamers voor één persoon, een en ander het gevolg is van de eischen, door de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Financiën gesteld, dan denk ik — en wellicht sta ik hierin niet alleen — mij rekenschap gevende van de weelderige smaken van den Minister, welk eene veine voor Zijn Excellentie, dat bedoelde ambtgenooten te dezen zóo veeleischend zijn, en dat hij ze tegenover de Kamer kan uitspelen.

Maar tevens veroorloof ik mij met allen eerbied den Minister toe te voegen: Uwe Excellentie moge voor de luxueuse eischen van uwe collega's, met of zonder weersin, uit den weg gaan, ik voor mij denk er geen oogenblik aan.

Deernis met de leege schatkist en de zoo gehavende belastingbetalers verbiedt het mij ten eenenmale.

Aan de toezegging van den Minister in zijne Memorie van Antwoord aan deze Kamer, bladz. 3, dat alvorens tot den bouw te doen overgaan in nader overleg te treden met zijne voornoemde ambtgenooten, ten einde het aantal vertrekken nog zooveel mogelijk te beperken, door plaatsing van meerdere ambtenaren in ééne kamer, kan ik natuurlijk weinig hechten, waar Zijne Excellentie met prijzenswaardige rondborstigheid zelf er aan toevoegt, dat de geraamde bouwsom hierdoor wellicht verlaging zal kunnen ondergaan, *hoewel deze zijns inziens niet groot zal zijn*.

En wanneer de Minister niet alleen, gelijk in de Memorie van Antwoord aan deze Kamer op bladz. 2, *als zijne overtuiging te kennen gaf*, dat geen goedkoopere terreinen in de gemeente 's Gravenhage of in de onmiddellijke omgeving daarvan te verkrijgen zijn die, zoowel wat grootte en vorm, als wat de gesteldheid van den bodem, betreft, een zoodanig economisch bouwen toelaten, als dat hetwelk voor aankoop is voorgesteld, maar zelfs de juistheid dier overtuiging zoo helder als het daglicht zou aantoonen — waarin Zijne Excellentie natuurlijk onmogelijk zal slagen en wat hij dus wel niet zal beproeven — en daaraan bovendien het bewijs toevoegde, dat op het gebouw zelf met zijne vele kamers niet is te bezuinigen, dan nog zou ik den Minister antwoorden:

Ik mag U te dezen mijne medewerking niet verleen, de som waar het om gaat is voor ons veel te hoog: het conveniëert den Staat der Nederlanden niet. Want, Mijnheer de Voorzitter, in de tegenwoordige omstandigheden, nu de staatsschuld ongekend groot is en dagelijks met ontzettende sommen toeneemt, is het meer dan ooit de plicht der Staten-Generaal om op de kleintjes te letten en om een Minister, die zulks niet doet, ja zelfs van zuinigheid niet wil weten, te weerstaan.

Hier is, dunkt mij, goed werk te doen.

In de Tweede Kamer werd het onderwerpelijk wetsontwerp met 48 tegen 45 stemmen aangenomen. Van partijquaestie geen sprake. En te recht, onder de tegenstemmers vindt men socialist, U.-L., V.-L., A.-R., R.-K., C.-H. Ik hoop dan ook, dat die leden dezer Kamer, welke tot de linkerzijde behooren, die met mij van oordeel zijn, dat 's lands financiën groote zorg baren, hun stem aan dit wetsontwerp zullen onthouden.

Bovendien gaat het volstrekt niet om kleintjes; want, al geldt het in casu geen millioenen, tonnen gouds zijn er wel mee gemoeid.

De Eerste Kamer heeft te dezen recht van spreken. Ze gaf en geeft den lande een goed voorbeeld, waar het betreft eigen nooden en behoeften.

Immers ze zag er dit jaar ten tweeden male, en te recht, met het oog op den benarden toestand van 's lands financiën van af voor zich zelve eene schier noodzakelijke uitgaaf van f 8000 te doen.

De Minister verklaarde in de Tweede Kamer op 25 Januari l.l. (*Hand.* 1049), dat hij zich „onbezwaard” achtte om het onderwerpelijk voorstel te doen.

Nu van dezen Minister, die, volgens *De Tijd* geen zorg geringer schat dan de financieele, verwondert dat natuurlijk ook maar niet één lid dezer Kamer.

Maar wel zou ik mij ten eerste bezwaard achten mede te werken tot de totstandkoming van deze wetsvoordracht, en — naar ik hoop — vele leden dezer Kamer met mij.

„Zoodra men blijft in het algemeene, wil iedereen bezuinigen, maar in de details wil iedereen een uitzondering maken. Maar wat blijft er dan van bezuiniging over?”

Gulden woorden, allermint van mij afkomstig, maar door niemand minder dan den Minister-President op 2 Maart l.l. hier gesproken (*Handelingen* bladz. 281).

Mogen deze bij de stemming over het aanhangig w.o. zwaar wegen. De belangen van de schatkist zijn toch maar niet geheel over het hoofd te zien.

181. Aanv. en verh. v. h. IXde hoofdstuk Staatsbegr. 1915. (Aank. v. terr. v. een geb. v/h. Centr. Bur. v/d. Statistiek.)

(de Vos van Steenwijk e. a.)

Ten slotte wil ik bij voorbaat een argument van den Minister weerleggen, dat Zijn Excellentie tegen de verwerping van het w. o. n°. 181 zou kunnen aanvoeren, n.m., dat in dat geval vooreerst van het, naar de meening van de Regeering zoo noodige nieuwe Centraal Bureau niets zou komen. Vooreerst moge ik er dan op wijzen, dat, waar het Voorloopig Verslag dezer Kamer de dagteekening draagt van 24 Februari l.l., de Minister geheel onnoodig de Kamer pas 8 maanden later in de gelegenheid stelde dit w. o. te behandelen. Haast schijnt er dan ook heelemaal niet bij de zaak te zijn. En voorts zeg ik met den heer van Doorn:

„dat komt dan voor rekening van den Minister, die het noodig heeft gevonden het oog te laten vallen juist op den duursten grond van den Haag. Op die manier kan men de grootste uitgaaf goedpraten. Men kiest een duur stuk grond en zegt dan: als de koop niet doorgaat zal de dienst er onder lijden.

„En nu dreigt de Minister en zegt, dat, wanneer wij zijn zin niet doen, hij den bouw van het gebouw voor de statistiek zal uitstellen; daar komt ten minste het dreigement op neer. Mijnheer de Voorzitter, ik wensch voor dat dreigement niet te wijken.”

En dan verwijs ik verder naar hetgeen wijlen de groote Victor de Stuers in wellicht zijn laatste dagbladartikel ons herinnerde (*De Tijd*, 2de blad, 15 Februari 1916):

„En voorts de gebruikelijke dreigementen, dat als dit ontwerp niet aangenomen werd, de Statistiek niets zou krijgen of alleen na onbepaalden tijd geholpen zou worden. Soortgelijke angstkreten werden een paar jaren geleden gehoord, toen de Tweede Kamer bezwaar maakte het Arsenal te Amsterdam te verkoopen voor een Diamantbeurs: er was in Amsterdam nergens anders een geschikt terrein te vinden, en als men het Arsenal weigerde, zou de diamanthandel verlopen! Het Arsenal is geweigerd; enkele maanden daarna is op een zeer geschikt terrein een beurs gebouwd, en de handel heeft niet geleden!”

Zóó — ik twijfel er geen oogenblik aan — zal het ook gaan met het statistiekgebouw, indien, hetgeen ik hoop, dit w. o. in deze Kamer geene meerderheid mocht verwerven.

Het gebouw zal dan op een goedkoopster terrein verrijzen. Toont de Kamer door afstemming van het w. o. dat zij, niet alleen in woorden, in theorie, maar werkelijk, in de praktijk, thans meer dan ooit zuinigheid in het staatsbestuur wenschte te zien betrachten, dan zal de Minister met deze aan den lijve gevoelde gezindheid voortaan ernstig rekening hebben te houden bij het opmaken van zijne plannen.

Der schatkist en den contribuabelen tot heil.

Bovendien zullen wij door dit w. o. af te stemmen den Minister van Financiën tot steun zijn.

Te oordeelen naar den roep, die er van deze Excellentie uitgaat, zoomede naar enkele zijner uitlatingen, o. a. in de Tweede Kamer (*Handelingen* 1722), vlei ik mij, dat wij in dien titularis een beheerder van 's lands geldmiddelen hebben, die wat zuinig bedoelen betreft, zoo daarvan tegenwoordig nog sprake is, bij sommigen zijner voorgangers niet achterstaat.

Het moge naïef van mij zijn op woorden af te gaan, maar toch heb ik eenige hoop, dat deze Minister van Financiën op het stuk van beperking van de uitgaven wel den goeden weg op wil.

Maar dan is het noodig dat die Minister in zijn pogen ook tegenover spilzieke ambtgenooten bij de Eerste Kamer steun vinde. Daarvoor kan Z. E. heden en in de toekomst onvoorwaardelijk op mij rekenen.

De heer van der Does de Willebois: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch bij de behandeling van dit wetsontwerp een paar opmerkingen in het midden te brengen en te verklaren dat zich voor mij daarbij opdoen deze vraagpunten: is het noodig dat wij een nieuw gebouw krijgen voor het Centraal bureau voor de statistiek? Is het noodig dat dit ge-

(van der Does de Willebois.)

bouw zoo grootsch worde opgezet? Is de keuze van dit duurdere terrein gerechtvaardigd? Brengen de tijdsomstandigheden mede dat wij nu reeds moeten besluiten tot de stichting van dit gebouw?

Ik geloof in het algemeen, dat men wel doet met een tak van bestuur onder te brengen in één gebouw waar alles samengebracht wordt, waar de noodige ruimte is voor het personeel om ongestoord en onder behoorlijk toezicht te werken, dat de archieven daar worden geborgen op een wijze dat zij goed bewaard en goed toegankelijk zijn, dat er orde bestaat in de berging van de bescheiden, die men ter concentratie noodig heeft. Dat brengt in de administratie zelf veel tijdsbesparing mede. Ik ben dus niet afkeerig van het onderbrengen van dezen tak van dienst in een nieuw gebouw. Ik heb de opinie van den Minister van Binnenlandsche Zaken en van den Minister van Financiën daarbij aan mijn zijde. Ik kan mij in beginsel dus niet verklaren tegen de stichting van een nieuw gebouw voor de huisvesting van het Centraal bureau voor de statistiek.

Vindt men de ruimte te groot opgezet, ik zou mij daarbij toch kunnen nederleggen met het oog op de ervaring die ik zelf in langdurige praktijk van openbaren dienst en van particuliere ondernemingen heb opgedaan, dat men moet rekenen met de toekomst, en gewoonlijk ondervindt dat op den duur alle inrichtingen van dien aard te klein blijken, zoodat de zuinigheid ten slotte is bedrogen doordat men aanvankelijk niet heeft gerekend met de noodzakelijkheid van tijdige uitbreiding.

Men ziet dagelijks voor bankinstellingen, verzekeringsmaatschappijen, groote handels- en industriele inrichtingen nieuwe gebouwen verrijzen voor de administratie. Dit is niet uitsluitend weelde. Men kan voor het uiterlijk en voor den welstand, in verband met de buurt waarin men bouwt, wat meer dan strikt noodig is uitgeven, maar het leeuwendeel van de kosten is voor de ruimte en de doelmatigheid van de inrichting. Dat is hoofdzaak voor een goed ordelijk beheer, zoowel voor een particulier bedrijf als voor een tak van openbaren dienst. Als zoodanig zou ik ook tegen dit gebouw, al werd het naar de eischen van heden wat ruim opgezet of al werd er wat meer terrein genomen om later te kunnen uitbreiden, volstrekt geen bezwaar hebben.

Nu wat het voorgestelde terrein betreft. Ja, die prijs is werkelijk geen peulschil, en ik ben niet genoeg hier in den Haag bekend om mij daaromtrent direct een vaste opinie te vormen. Maar wanneer ik zie — en ik moet aannemen, dat dit op degelijke gronden beweerd wordt — dat het goedkoopster terrein aan de Koningin Wilhelminalaan zooveel meer aan fundeering zou vorderen, geloof ik niet dat de kosten van het voorgestelde terrein als exorbitant moeten afschrikken. Als men werkelijk niets meer doelmatig vindt, zou ik mij ook hierbij kunnen neerleggen. Misschien is nader overleg mogelijk of met minder kosten iets anders te vinden is.

Maar het groote bezwaar, dat ik op het oogenblik tegen de zaak heb is dit: zijn de tegenwoordige tijdsomstandigheden nu werkelijk aangewezen om die groote uitgave te doen?

Er is door den vorigen geachten spreker op gewezen, dat de kosten van bouwen tegenwoordig zoo enorm verhoogd zijn. Ik heb in mijn betrekking van burgemeester ook ondervonden, dat men verschillende dingen tot betere tijden moet uitstellen en het tijdelijk moet doen met wat men heeft. En waar nu voor het oogenblik de statistiek onderdak is, al is het niet zoo als men zou wenschen, maar men het er toch mee kan doen, daar vraag ik mij af waar het groote bezwaar er tegen zou schuilen als we een paar jaar langer moesten wachten alvorens de inrichting, die ik aanneem dat zeer gewenscht, ja, noodzakelijk is, zou tot stand komen. Die omstandigheden brengen er mij ook toe, niettegenstaande ik in beginsel niet tegen het plan ben, mits het zoodanig bekeken wordt dat het niet duurder uitkomt dan noodig is, dat ik er toch nog niet toe kan besluiten op dit oogenblik toe te stemmen in de groote uitgave, die nu geraamd is op 7 ton voor het gebouw, maar waarvan het werkelijk bedrag in de naaste toekomst niet is te overzien.

181. Aanv. en verh. v. h. IXde hoofdstuk Staatsbegr. 1915. (Aank. v. terr. v. een geb. v/h. Centr. Bur. v/d. Statistiek.)

(van der Does de Willebois e. a.)

Wanneer men nu zou overgaan tot een aanbesteding, dan herhaal ik: mijn eigen ondervinding in anderen werkkring heeft mij geleerd, dat op het oogenblik in zake aanbesteding op geen begroting kan worden gerekend, dat men in den blinde rondtast en niet weet waar het met de kosten heen gaat. Daarom zou ik zeggen: laat ons liever de zaak voor heden laten rusten. Ik ben er in beginsel volstrekt niet tegen, maar zou willen wachten totdat kalmer tijden zijn aangebroken en wij de zaak kunnen overzien met meer zekerheid omtrent de werkelijke uitkomsten, waarvoor de tegenwoordige raming mij vooralsnog absoluut geen waarborg geeft.

De heer van Nierop: Mijnheer de Voorzitter! Na de krachtige bestrijding, die dit wetsontwerp van de twee vorige geachte sprekers heeft ondervonden, aarzel ik bijna een woord ten gunste van dit wetsontwerp te zeggen. Ik moet mijn krachten eenigszins verzamelen om in het bijzonder de gronden die door de beide geachte sprekers ten nadeele van dit wetsontwerp zijn aangevoerd, na te gaan en te weerleggen. En dan is mij in de eerste plaats opgevallen, dat de geachte afgevaardigde uit Overijssel bij zijn bestrijding uitgegaan is van het denkbeeld, dat men aan de statistiek weinig heeft te hechten. Hij heeft gezegd, dat het een diabolische kunst is..... De spreker merkt mij op, dat hij gezegd heeft: „al leidt zij tot een diabolische kunst“, maar dit is niet zulk een groot verschil. Daarover moeten wij niet twisten. Zij leidt tot de diabolische kunst om uit onjuiste gegevens juiste gevolgtrekkingen te willen maken, is dan gezegd. Ik geloof niet, dat de statistiek dit beoogt. Indien men zou vragen aan een hoogleeraar in de statistiek, bij voorbeeld aan prof. Verrijn Stuart, of hij zich met deze definitie of qualificatie kan vereenigen, zou hij antwoorden, dat zij heeft het schoone van het nieuwe, maar dat zij niet juist is.

Ik meen, dat wij in de tegenwoordige omstandigheden de statistiek onmogelijk kunnen ontberen. Wanneer wij ons rekenschap willen geven van de maatregelen die genomen zijn of die wij willen nemen, dan hebben wij de statistiek nodig om ons te leeren den toestand van de maatschappij in al haar geledingen. En indien men tegenwoordig onjuiste gegevens verzamelt, dan moeten wij zorgen dat dit niet meer plaats heeft en dat wij vruchten plukken van de groote uitgaven die wij doen. En daarvoor is een gebouw nodig. Het gaat niet aan de statistiek te vestigen in verschillende gebouwen; dan krijgt men niet alleen onjuiste gegevens, maar ook onjuiste gevolgtrekkingen.

Ik zou vragen: heeft de geachte spreker bij het vele wat hij nagegaan heeft ook onderzocht of het niet goedkooper is te zorgen dat de gegevens behoorlijk gegroepeerd worden dan de tegenwoordige toestand, die aanleiding kan geven tot gebrekkig werk en slechte resultaten?

Ik gevoel veel voor de statistiek. Ik ook, hoor ik zeggen. Dan moeten de heeren daarvan straks doen blijken. Zij moeten dan ook de maatregelen willen, die voor de verkrijging van een goede statistiek nodig zijn.

Ik gevoel ook veel voor de schatkist, werkelijk veel; ik kom altijd op voor de belangen van de schatkist. Men kan nagaan wat ik gesproken heb in tal van jaren en men zal zien dat ik steeds voor de belangen van de benarde schatkist in het strijdperk ben getreden. Maar het geldt hier een betrekkelijk kleine uitgave, en waar dikwijls zeer groote uitgaven tegen mijn zin de goedkeuring hebben gevonden van de Kamer, ook van de overzijde, moet men thans niet komen met een berg van bezwaren waar het een betrekkelijk klein verschil geldt. De uitgaaf is op het oogenblik niet nodig, zegt de heer Gillissen, maar dat is zij wel, want de toestand is gebrekkig, vooral nu de werkkring van het Bureau voor de Statistiek belangrijk is uitgebreid doordat de statistiek van den in-, uit- en doorvoer er onder gebracht is.

Men moet alles in het werk stellen om de gegevens zoo nauwkeurig mogelijk te doen zijn. Daarvoor is een gebouw nodig, want hoe kunnen de directeur en de hoofdambtenaren contrôle uitoefenen wanneer de statistiek verspreid is over de stad over verschillende gebouwen. Indien ook de statistiek van den in-, uit- en doorvoer wordt gebracht bij het Centraal

(van Nierop.)

Bureau, dan zal men vele gebouwen nodig hebben en dan zal inderdaad de contrôle hoogst gebrekkig zijn.

Ik heb de eer lid te zijn van de Centrale Commissie voor de Statistiek, een eer die ik hoog stel, maar dat moeten de heeren, zooals eenige schijnen te doen, niet te mijnen nadeele rekenen. Integendeel, daarom moeten de heeren mij eenig vertrouwen schenken, omdat ik nu geacht kan worden meer op de hoogte van den staat van zaken te zijn dan leden die niet die eer genieten. Ik ben niet door den Minister gehoord, hoor ik zeggen. Dit is waar, doch aangezien ik dus nog geen advies heb uitgebracht telt mijn advies op het huidige oogenblik des te zwaarder. Anders zou men zeggen: hij kan niet terugkomen op zijn advies, maar ik ben in dat opzicht gansch maagdelijk.

Intusschen wil ik niet ontveinzen dat ook mij de kosten zijn tegengevallen. Over het terrein kan ik niet oordeelen, evenmin als de geachte spreker die mij voorafging, maar ik vertrouw dat de Minister aan de Kamer zal duidelijk maken, dat dit terrein het eenig wenschelijke is, ook in aanmerking genomen de kosten, en dat het verschil in kosten tusschen dit terrein en de andere terreinen die de Regeering zou kunnen verkrijgen, niet zoo belangrijk is om deswege de voordracht te verwerpen. Het is mogelijk dat het terrein iets duurder is dan andere terreinen, maar de Regeering heeft er reeds op gewezen dat men ook moet rekenen met de kosten die gevorderd worden om het terrein voor den bouw gereed te maken. En door de Regeering wordt beweerd, en ik twijfel niet of dat zal nog nader worden uiteengezet, dat wanneer men dat alles in aanmerking neemt, het verschil tot een geringe som wordt gereduceerd.

De heer de Gijselaar voegt mij toe: f 10 000, maar kleine bezuinigingen werken zoo opvoedend. Dat erken ik ten volle, maar men moet niet vergeten dat er lang is aangedrongen op een gebouw, en dat nu het doel bijna zou zijn bereikt. Het hangt alleen af van het votum van deze Kamer, en indien men nu staat aan het einde van de voorbereiding, dan moet men over kleine bezwaren heenstappen. Ik heb meegaandheid geleerd. Dat leert men hier. Men moet hier dikwijls zijn stem geven aan wetsontwerpen waaraan bezwaren zijn verbonden. Indien ik f 10 000 kan besparen, dan doe ik dat gaarne, maar mag men wegens dit verschil in kosten dit wetsontwerp verwerpen? Indien men dat doet, dan zal voorloopig geen nieuw wetsontwerp deze Kamer bereiken. Wij zien dat dikwerf.

Men voegt mij toe: de diamantbeurs. Was daarvoor de medewerking van den wetgever nodig? Absoluut niet. Particulieren konden dat doen, maar indien de diamantbeurs had moeten worden gebouwd door den wetgever, dan geloof ik dat zij na de verwerping van de eerste voordracht nu nog niet ware tot stand gebracht. Tijd is ook geld. Wij hebben dat ondervonden met een andere voordracht.

De heer Treub heeft als Minister van Financiën de voordracht tot tijdelijke heffing van uitvoerrechten teruggenomen ten gevolge van de bezwaren, die daartegen waren gemaakt en nu zitten wij nog te wachten dat de oorlogswinstbelasting in het *Staatsblad* zal komen. Wanneer hier een voordracht wordt bestreden, hooren wij van de bestrijders dikwijls, dat een gewijzigde voordracht spoedig de Eerste Kamer weer zal bereiken, maar daar zijn bitter weinig voorbeelden van de vervulling van die hoop. De Eedswet, hoor ik hier zeggen. Inderdaad, Mijnheer de Voorzitter, maar hier gold het een uitzondering. Door de verwerping van het eerste ontwerp had men zich zoozeer in de impasse gewerkt, dat men wel genoodzaakt was om veel spoed met een nieuw ontwerp te maken; de toestand kon niet langer blijven, zooals hij was geworden. Dat kan men dus niet als een voorbeeld aanhalen.

Nog een enkel woord over het gebouw zelf, Mijnheer de Voorzitter.

Dat gebouw zal kosten 7 ton, zoo wordt gezegd. Dat is althans de raming. Nu wil ik wel erkennen, dat op dit gebouw bezuinigd zal kunnen worden. Het is mij ook te groot opgezet. In de eerste plaats zie ik niet in, dat er zoo veel kamers nodig zullen zijn. Het is in de regeeringsbureau's hier in den Haag wel gebruik om ambtenaren een afzonder-

181. Aanv. en verh. v. h. IXde hoofdstuk Staatsbegr. 1915. (Aank. v. terr. v. een geb. v/h. Centr. Bur. v/d. Statistiek.)

(van Nierop e. a.)

lijke kamer te geven, maar in Amsterdam in de particuliere kantoren doen wij dat niet. Daar zetten wij een groot aantal ambtenaren in een kamer en ik geloof, dat dit bij de statistiek ook zeer goed mogelijk is. Er komen daar niet veel menschen om met de ambtenaren te spreken en te overleggen, zij hebben alleen het ingekomen materieel te verwerken en dat kan zeer goed geschieden in groote lokalen. Men zal wellicht veel telmachines noodig hebben en die maken veel leven, welnu, die kan men ook best in één vertrek bij elkaar plaatsen. Zoo gebeurt het ook bij de Rijkspostspaarbank.

Er zou dus m. i. wel te bezuinigen zijn.

De Minister zegt ons, dat dit gebouw op den groei gemaakt wordt. Dat kan men doen met de kleedingstukken van een kind, dat snel groeit, maar hier schijnt mij dat onnoodig, omdat ik niet geloof, dat het werk van het Centraal Bureau sterk zal toenemen. Ik heb daarover geconsulteerd met den directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek en die heeft mij gezegd: op het oogenblik zijn alle afdelingen van den openbaren dienst ondergebracht bij de statistiek; dat de omvang van het werk nog veel groter zal worden is niet aanneembaar; ik geloof niet dat het noodig is bij den bouw van het gebouw daarmede rekening te houden. De Minister betreurt, dat hij bij het gebouw van de Rijkspostspaarbank niet op de noodige uitbreiding heeft gerekend. Ik ken dien toestand, daar had men een stuk grond in reserve dat men later heeft bebouwd. Maar men vergete niet, dat de dienst van de Rijkspostspaarbank zich veel meer uitbreidt dan de statistiek. En de boekhouding van de Rijkspostspaarbank is geheel gereorganiseerd en daarvoor had men noodig een groote uitbreiding van het gebouw.

Alles samenvattende geloof ik, dat de Minister goed zou doen voorloopig, d.w.z. voor langen tijd, genoegen te nemen met een kleiner gebouw. De bovenste verdieping zou m.i. kunnen vervallen. Ik meen dat het een groote stap tot den vrede zou zijn, indien de Minister zoodanige wijziging bracht in zijn plan. Daardoor kunnen de kosten zeer worden vermindert.

Nu zijn er heeren die zeggen dat men in den tegenwoordigen tijd niet moet bouwen. Zeker, zeer geschikt is de tijd daarvoor niet, maar men begint toch nog morgen niet al te bouwen; er moeten toch voorbereidende maatregelen worden genomen. En al duurt de oorlog ook langer dan wij aanvankelijk dachten, eerlang zal hij toch moeten eindigen, en ik ben overtuigd, dat wanneer het moeilijk zal zijn op dit oogenblik tot een aanbesteding over te gaan, de Regeering met die omstandigheid ook wel rekening zal houden. Dit kan aanleiding zijn om de Regeering te verzoeken, bij haar aan te dringen om den bouw niet onmiddellijk tot uitvoer te brengen, maar langzaam daartoe over te gaan of daarmede voorloopig te wachten. Mag dit echter nu een reden zijn om het wetsontwerp te verwerpen? Mijs inziens mag dit niet.

De heer Lely, Minister van Waterstaat: De eerste geachte spreker is begonnen met mij een welkom toe te spreken en hij heeft daaraan toegevoegd dat dit hartelijk was. Ik ben hem dankbaar voor die toevoeging, want zonder deze zou ik aan de hartelijkheid van dat welkom wel eenigszins hebben getwijfeld.

De geachte afgevaardigde heeft zich toch in de vorige vergadering te mijnen aanzien eenige uitdrukkingen veroorloofd, die niet getuigden van zoo bijzonder groote hartelijkheid. De geachte afgevaardigde sprak toch in de vergadering van deze Kamer van den 29sten April „dat een wetsontwerp van de agenda moest worden afgevoerd, eenig en alleen omdat de Minister van Waterstaat hier niet voor enkele uren gelieft te verschijnen”, en daarbij gaf de geachte afgevaardigde van zijn opvatting omtrent de verhouding tusschen dit hooge Staatscollege en den vertegenwoordiger van de Kroon op de volgende wijze te kennen: „Mijn opvatting is deze, dat wanneer wij hier zijn, de Regeering er ook heeft te zijn.” De geachte afgevaardigde liet verder nog volgen, dat het niet conform een goede constitutioneele practijk is, „dat de behandeling afstuit op het feit, dat het den betrokken Minister

(Minister Lely.)

goeddunkt zich voor zijn taak niet beschikbaar te stellen”.

Mijn parlementaire opvatting is gansch anders. Ik heb te hoog respect voor dit college, waarvan ik de vergaderingen als Minister reeds bijna 10 jaar heb bijgewoond, en heb ook te aangename herinneringen als lid van dit college opgedaan, dan dat ik geheel zou kunnen laten passeeren een onderstelling, dat ik een dergelijke geringschatting voor de Eerste Kamer zou hebben.

Het zij mij vergund om vóór ik met de behandeling van de aanhangige zaak aanvang, toch even in het licht te stellen wat ten deze is gebeurd.

Ik was geroepen in de Tweede Kamer en bezig met de behandeling van de Ouderdomswet. Toen echter die zaak daar aanhangig was, met de bedoeling de behandeling zonder onderbreking door te zetten en het te voorzien was dat die niet ten einde zou kunnen komen, stond — op zich zelf volkomen te recht — op het programma van deze Vergadering de behandeling van het onderhavige wetsontwerp. Ik zeg: volkomen te recht, want er was aan den aankoop van het terrein waarom het hier gaat, een fatale termijn verbonden. Waar die termijn naderde moest dit wetsontwerp wel tijdens de behandeling van een ander wetsontwerp in de Tweede Kamer aan de orde worden gesteld. Ik heb toen echter gemeend in den geest van deze Kamer te handelen — en dus niet met de bedoeling om maar weg te blijven, maar op grond van mijn ondervinding als oud-lid dezer Kamer, dat het haar niet aangenaam kon zijn zonder bepaalde noodzaak den gang van de werkzaamheden in de andere Kamer te storen — door, toen ik voorzag dat de werkzaamheden in beide Kamers zouden samenvallen, te trachten een verlenging van den termijn van het koopcontract te verkrijgen. Toen ik die verlenging verkregen had heb ik u, Mijnheer de Voorzitter, daarmede in kennis gesteld en het is mij bijzonder aangenaam geweest dat u, naar aanleiding van mijn wensch, er destijds toe zijt overgegaan voor te stellen om het onderwerp van de agenda af te nemen. Van een „niet gelieven te verschijnen” is dus allerm minst sprake geweest. Ik zou mij stellig niet verantwoord achten om, indien deze Kamer behandelde een onderwerp dat mij als Minister aangaat, niet tegenwoordig te zijn. Ik ben daarvoor te veel overtuigd van den plicht dien de Grondwet mij ten deze oplegt en van de deferentie die de Regeering tegenover dit hooge Staatscollege dient in acht te nemen. Te meer zou ik daartoe niet gaarne overgaan, waar ik tot dusver in deze Kamer den aangenamen vorm tegenover de vertegenwoordigers van de Kroon zoo zeer op prijs kon stellen.

Thans zal ik tot het onderwerp zelf overgaan.

In de allereerste plaats wensch ik daarbij op den voorgrond te stellen dat het wetsontwerp dat ons thans bezighoudt, niet een ontwerp is dat als het ware een begeerte van den Minister van Waterstaat uitsprekt. Integendeel de Minister van Waterstaat zou niets liever gedaan hebben dan dit wetsontwerp niet voor te stellen. En wel om twee redenen. In de eerste plaats omdat daarvoor een groot bedrag op zijn begrooting moet worden gebracht, waardoor voor andere doeleinden minder beschikbaar blijft. En in de tweede plaats ben ik als Minister van Waterstaat veel meer geneigd om voorstellen te doen betreffende waterstaatswerken dan om een gebouw te stichten ten behoeve van den dienst van collega's. Het was mij bovendien allerm minst aangenaam dit gebouw op de begrooting te brengen, omdat ik zoowel uit eigen ondervinding als uit die van mijn ambtsvoorgangers weet, dat voorstellen voor een groot gebouw bijna altijd veel moeilijkheden meebrengen, niet zoozeer wat betreft de uitvoering, maar met het oog op behandeling in de Staten-Generaal. Die moeilijkheden betreffen zoowel de keuze van het terrein als de grootte en inrichting en de meerdere of mindere weelde van het te stichten gebouw. Het is nu eenmaal een feit — de geschiedenis van wetsontwerpen voor groote gebouwen leert dit — dat alle Ministers daarbij steeds een moeilijke taak hebben.

Ik was dus allerm minst er op gesteld om die moeilijke taak op mij te nemen en ten gevolge daarvan de capaciteit van mijn eigen begrooting als het ware te verminderen ten be-

32ste VERGADERING. — 26 MEI 1916.

181. Aanv. en verh. v. h. IXde hoofdstuk Staatsbegr. 1915. (Aank. v. terr. v. een geb. v/h. Centr. Bur. v/d. Statistiek.)

(Minister Lely.)

hoeve van ambtgenooten, maar mijn beide ambtgenooten van Financiën en van Binnenlandse Zaken hebben krachtig bij mij er op aangedrongen, dat ik dit voorstel zou doen. Dit was aanvankelijk vóór den oorlog, maar de vraag is na het uitbreken van den oorlog herhaald. Ik heb hier een brief van mijn ambtgenoot van Financiën van 27 November 1915, waaruit blijkt, dat hij ook toen nog aandrong op de stichting van het gebouw en hij de voorkeur gaf aan het nu voorgestelde terrein boven andere terreinen.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, waar de betrokken Minister van Financiën ook in deze omstandigheden gemeend heeft bij zijn ambtgenoot van Waterstaat er op te moeten blijven aandringen, dat in het belang van den dienst een dergelijk gebouw gesticht worde, heb ik mij onbezwaard geacht het voorstel daartoe aan de Kamer te doen en meen ik, dat ook de vraag in hoeverre in de tegenwoordige omstandigheden gelden daarvoor kunnen worden uitgegeven meer ligt ter beantwoording van de Ministers van Financiën en van Binnenlandse Zaken ten behoeve van wier Departementen het gebouw wordt gesticht, dan wel ter beantwoording van den Minister van Waterstaat, die eenvoudig in deze overeenkomstig den wensch van zijn ambtgenooten de zorg voor den bouw op zich neemt.

Mijn ambtgenooten waren van oordeel, dat door de toevoeging van de handelsstatistiek aan het Centraal bureau voor de statistiek, het meer dan vroeger wenschelijk was geworden om te komen tot de stichting van een centraal gebouw. De bureau's voor de statistiek zijn op het oogenblik verspreid over vier gehuurde perceelen en het voormalig kantongerechtsgebouw, terwijl de boekery is geborgen in de kelders van de Grafelijke Zalen. Daar zijn op het oogenblik zoowat een 90 ambtenaren bij werkzaam. Nu komen daar, ten gevolge van den uitdrukkelijken wensch van den Minister van Financiën en ten gevolge van het wetsontwerp, dat in deze Kamer is aangenomen, voor de handelsstatistiek een 70 ambtenaren bij, zoodat men dus reeds dadelijk een bureau met ongeveer 160 ambtenaren zal hebben. Wat dit zeggen wil kan men eenigszins nagaan wanneer ik mededeel, dat in de bureau's van het Departement van Waterstaat werkzaam zijn ongeveer 75 ambtenaren en in de Rijkspostspaarbank ongeveer 340.

Intusschen volgens het Voorloopig Verslag en ook blijkens deze discussie is in deze Kamer het bezwaar eigenlijk niet zoozeer gericht tegen de gedachte, dat er een centraal gebouw zou komen — en ik sluit mij gaarne aan bij hetgeen de geachte afgevaardigde uit Noordholland, de heer van Nierop, te dien aanzien heeft gezegd —, maar gold het bezwaar meer de grootte van het gebouw, de inrichting en de terreinkeuze.

Ik zal elk van deze onderwerpen op zich zelf behandelen. In de eerste plaats de grootte van het gebouw en van het terrein, doch alvorens deze beide punten te behandelen meen ik ook iets te mogen zeggen over het onderling verband van beide.

Wanneer men een gebouw gaat stichten, zou men onverstandig doen als men niet rekende op een zekere reserve. Hoewel ik bereid was om bij het bouwen van dit gebouw de eischen te volgen van de betrokken Departementen, zou ik mij niet verantwoord hebben geacht een gebouw te stichten waarvan ik moest vermoeden, dat het eenmaal gereed, spoedig te klein zou zijn. Ik achtte het dus noodig, dat er hetzij wat het gebouw, hetzij wat het terrein, hetzij wat beide betreft een zekere reserve wordt genomen, en ik deed dit op grond van de ondervinding, in deze en andere betrekkingen gedurende jaren verkregen. Mijn ondervinding bij het stichten van gebouwen voor bestuur en administratie is namelijk, dat in den regel reeds kort na het gereed komen van zulke gebouwen zij te klein blijken te zijn. De reden hiervan ligt eenvoudig hierin, dat wij leven in een tijd van ontzaglijke ontwikkeling op allerlei gebied, waardoor telkens nieuwe denkbeelden opkomen, de staatsbemoeiing zich steeds uitbreidt en in verband daarmee de behoefte aan ruimte voor bureelen in de administratiegebouwen steeds toeneemt. Het gevolg daarvan is dan ook, dat zeer vele gebouwen gaandeweg te klein zijn geworden, en dat men na het stichten van een

nieuw gebouw zeer spoedig weer meer uitbreiding vraagt. Ook in mijn betrekking als wethouder van deze gemeente heb ik daaromtrent ondervinding opgedaan. Toen ik als zoodanig optrad was er een plan gereed tot belangrijke vergrooing van het raadhuis. Dat plan was gemaakt met een zekere speling, met het oog op de toekomst, maar toen ik enkele jaren later voor de vraag stond of het voor uitvoering geschikt was, bleek het ontwerp reeds veel te klein, mede omdat er inmiddels een vijfde wethouder was bijgekomen enz. Een dergelijke ervaring doet men ook op bij het bouwen van postkantoren en stations en al dergelijke administratiegebouwen.

Of dit nu hier niet het geval zal zijn, kan ik niet beoordeelen, maar het komt mij toch voor, dat men, waar onze staatszorg zich steeds uitbreidt, op eenige reserve zal moeten rekenen, vooral in verband met de handelsstatistiek, waarvan de omvang mede afhankelijk is van de grootte van den in- en doorvoer. Het ligt, naar het mij voorkomt, in den aard der zaak, dat men daarvoor over eenige jaren over meer ruimte zal moeten beschikken dan thans het geval is. Nu kan men op tweeërlei wijze op reserve rekenen, namelijk door meer terrein te nemen dan voor het te stichten gebouw noodig is en dat is zeker de beste wijze van reservereën, of wel door een grooter gebouw te stichten dan aanvankelijk noodig is. Neemt men meer terrein, dan geeft men weinig geld onnoodig uit en heeft men altijd de gelegenheid bij grotere behoefte het gebouw op hetzelfde terrein uit te breiden.

Ik heb dan ook mijnerzijds uitdrukkelijk den eisch gesteld, dat een grooter terrein moest worden gekocht dan thans strikt genomen noodig is, ten einde niet over eenige jaren in verlegenheid te komen.

Wat nu het gebouw zelf betreft, hierbij stond ik niet voor een inrichting ten behoeve van mijn Departement, maar ten behoeve van den dienst der Departementen van twee mijner ambtgenooten en trad ik dus meer op ten behoeve van die ambtgenooten. De vraag, aan welke eischen het gebouw moest voldoen, kon dus uit den aard der zaak niet door mij worden uitgemaakt, en daarom is overleg gepleegd met de betrokken Departementen. De architect, door mij met het maken van een plan belast, heeft dan ook overleg gepleegd met den directeur van het Bureau voor de Statistiek, en deze heeft zijn eischen medegedeeld omtrent het aantal kamers en het aantal ambtenaren voor elk der kamers, en daarnaar is het plan opgemaakt. Op gelijke wijze is gehandeld ten opzichte van de ruimte voor de handelsstatistiek noodig. Dit was trouwens onvermijdelijk, want wel zou ik kunnen beoordeelen welke ruimte een ambtenaar in een kamer noodig heeft, maar niet of, en zoo ja, hoeveel ambtenaren voor een bepaalden dienst bij elkander kunnen zitten in een zelfde kamer. De beantwoording dezer vraag moet wel worden overgelaten aan het Departement waarvoor het gebouw moet dienen. Ik meende dus met de gestelde eischen rekening te moeten houden, opdat men mij later niet zou kunnen verwijten, dat het gebouw, door afwijking van de gestelde eischen, minder geschikt zou zijn. Men had trouwens voor de handelsstatistiek o. a. noodig een sorteersaal, een naleeszaal, een doorslagzaal, een zaal voor het verdeelen van grondmateriaal, een telzaal, enz., zalen, omtrent de grootte waarvan ik geen denkbeeld kon vormen. Alleen de betrokken chefs van den dienst waarvoor het gebouw moet dienen, konden in staat worden geacht daaromtrent eischen te stellen. Zoo is het plan tot stand gekomen en heeft het de instemming gekregen van mijn beide ambtgenooten. Ik heb voor mij een brief van een van mijn ambtgenooten van 27 November 1915, waarin hij schrijft: „zoo veel ambtenaren in dit, en zooveel in dat lokaal”, en waarin hij zijn volkomen instemming met het plan van het gebouw betuigt. Ik heb mijnerzijds er op gerekend, dat er boven die eischen zou zijn zekere reserve, omdat ik, zooals reeds gezegd, de ondervinding heb, dat men anders zoo goed als zeker is dat, wanneer het gebouw klaar zou zijn, of een jaar of wat later, er een tekort aan ruimte te verwachten is. Doch daartegenover heb ik den bouwmeester opgedragen de meest mogelijke zuinigheid in acht te nemen en daartoe een bepaalde constructie te volgen, die evenwel gebleken is geen bezuinig-

181. Aanv. en verb. v. h. IXde hoofdstuk Staatsbegr. 1915. (Aank. v. terr. v. een geb. v/h. Centr. Bur. v/d. Statistiek.)

(Minister Lely.)

ging op te leveren en waartegen mijn ambtgenooten bezwaar hadden, met het oog op de verlichting der lokalen. Ik heb eveneens order gegeven om het terrein zooveel mogelijk te benutten door zoo hoog mogelijk te bouwen. Wij hebben nu gemaakt een pakhuis, d. w. z. een artistiek pakhuis; eerst een halve verdieping met een gedeelte sous-terrain voor bergplaatsen en dan vier verdiepingen en vervolgens een zolder, bestemd voor bevolkingskaarten, telkaarten e. d. Nu was de reserve als het ware de bovenste verdieping onder de zolderverdieping.

Ik had daartegen te minder bezwaar, omdat andere Departementen van tijd tot tijd ook meer ruimte noodig hebben en de in het nieuwe gebouw beschikbare bureau's dan tijdelijk daar goed voor zouden kunnen dienen. Er zou door de bedoelde reserve waarlijk geen geld weggeworpen zijn geweest. Ik acht mij thans echter verplicht de volgende mededeeling te doen. De bezwaren in deze Kamer hebben aanleiding gegeven aan de chefs van de betrokken diensten nog eens de door hen gestelde eischen na te gaan en zij zijn daarbij tot de conclusie gekomen dat men wel met minder ruimte kon volstaan o.a. door meer kamers bijeen te voegen en minder ruimte voor boekerij en diverse zalen te bestemmen. In verband hiermede is het mogelijk het gebouw met behoud van reserve aan ruimte, één verdieping minder hoog te maken. Het is mij natuurlijk aangenaam daarmede rekening te houden. Ik win daardoor niet alleen in geld, maar ook het aanzien van het gebouw kan daardoor belangrijk winnen, want door er een verdieping af te nemen wordt het minder pakhuisachtig.

Ik heb ook nog getracht op andere wijze op den bouw te bezuinigen, zonder dat dit bezwaar zou geven voor den dienst. Op den plattegrond van het gebouw, dien ik hier voor mij heb, zien de heeren op welke wijze een gedeelte van den oorspronkelijken bouw zal achterwege kunnen blijven en hoe, indien daaraan later behoefte mocht bestaan, dan dat gedeelte bijgebouwd zal kunnen worden. In het terrein was, zooals ik reeds gezegd heb, een reserve, en ook nu nog zal in het gebouw ongeveer 25 pct. reserve zijn, zoodat te zamen met de terreinreserve vermoedelijk ongeveer 70 percent beschikbaar zal zijn voor wellicht later noodige uitbreiding.

Het heeft mij leed gedaan, dat de directeur van het Centraal gebouw voor de Statistiek zijn eischen eerst zoo laat heeft vermindert. Het ware voor mij aangename en gemakkelijker geweest, indien hij daarmede eerder ware gekomen, maar ik acht mij verplicht om open en rond den loop der zaak mede te deelen en daarom is het mij ook aangenaam geweest, dat de beslissing niet in April genomen is kunnen worden, want ik heb nu de gelegenheid gehad om aan mijn ambtgenoot van Binnenlandsche Zaken te vragen, of wellicht met het oog op nieuwe onderwerpen van statistiek ook bezwaar zoude kunnen bestaan tegen de vermindering van de eischen, die eerst gesteld werden. Mijn ambtgenoot heeft mij medegedeeld tegen die vermindering geen bezwaar te hebben en dit is de reden geweest om een zoodanige wijziging in de plannen te brengen, dat de raming een kleine twee ton lager is geworden door, zooals ik reeds aantoonde, van het oorspronkelijke plan zoowel een verdieping als een gedeelte van de vleugels van het gebouw achterwege te laten.

Ik geef den geachten eersten spreker geheel toe, dat de post op de begroting in deze niet beslist. In normale omstandigheden zou een dergelijke post, eenmaal goedgekeurd, den Minister de bevoegdheid geven om daarvan ook gebruik te maken. Maar waar ik uitdrukkelijk heb gezegd, dat dit niet mijn bedoeling is, zal ik dit ook niet doen. Het spreekt vanzelf, dat ik de aanneming of de verwerping van dit voorstel zal beschouwen als een goedkeuring of afkeuring van den bouw. De post voor het gebouw is op de begroting gebracht gemakshalve, niet om een principieele beslissing van deze Kamer te verhinderen. Met de Tweede Kamer was het eenigszins anders. Indien de Tweede Kamer gemeend had, dat een dergelijk gebouw niet noodig was, zou zij den post niet op de begroting hebben gelaten. Voor deze Kamer geldt echter dit wetsontwerp eigenlijk mede ter principieele beslissing omtrent de stichting van het gebouw;

verwerpt deze Kamer den post voor het terrein dan komt er dus van den bouw niets.

Ik kom thans tot het terrein. Men heeft dit duur gevonden, maar gelukkig heeft men ook moeten erkennen, dat relatief gesproken van „duur” geen sprake was. In vergelijking met andere terreinen in deze buurt is de prijs van het terrein dan ook billijk. Ik heb met dergelijke zaken nog al eens te doen gehad en ik weet dus welke groote moeilijkheden er aan verbonden zijn om in deze stad een betrekkelijk groot terrein van 4000 à 5000 M². te vinden. Men zou zulk een terrein in de stad zelf niet kunnen krijgen dan door ont-eigening en dan is er geen sprake van een prijs van ongeveer f 25 per M², maar zou men wellicht een paar honderd gulden per M². moeten geven.

Men moet dus wel zoeken aan de grens van de gemeente. Voorts moet men nog in aanmerking nemen, dat niet alleen de kosten van aankoop den doorslag geven, maar dat ook wel degelijk moet worden gelet op de geaardheid van het terrein. En dan kan men moeilijk anders terecht komen dan in het deel van de stad, waar het voorgestelde terrein ligt, of op Duinoord bijv. bij het Frankenslag. Ik laat nu in het midden of in het laatst bedoelde stadsdeel een terrein voor het beoogde doel niet wat te veraf gelegen zou zijn, maar wanneer ik daar had willen bouwen, zou ik meer grond noodig gehad hebben. Wanneer ik toch een gebouw wil plaatsen tusschen andere gebouwen in, dan moet ik er op rekenen, dat ik aan de zijanten licht kan krijgen en dan moet ik een terrein aan de zijden van het gebouw ter breedte van ten minste 10 M. openhouden voor verlichting. Dan zou ik dus extra voor grond moeten betalen, die ik bij het door mij gekozen terrein kosteloos krijg, omdat dat terrein ook aan de zijanten door reeds bestaande straten is begrensd.

Bij een gewoon burgerwoonhuis behoeft men natuurlijk niet aan de zijanten licht te kunnen ontvangen, dus daarvoor kunnen terreinen zeer geschikt zijn die voor het hier beoogde doel niet in aanmerking kunnen komen.

Nu kom ik tot de vergelijking met het terrein bij Voorburg. Ik vraag allereerst of het te verdedigen zou zijn een rijksgedebouw uit zuinigheid bij Voorburg te stichten en daarvoor meerdere tonnen gouds te besteden. Laten wij liever niet bouwen dan zooveel geld uit te geven voor een terrein, dat niet geschikt is gelegen. Wanneer men niet ver van hier in de richting van Voorburg gaat, is de grond slap en is heien noodig. De betrokken maatschappij heeft in haar adres zelf erkend, dat er geheid moet worden, maar zij meent alleen dat goedkoopere geheid kan worden; voorts meent zij dat wanneer men ongeveer 600 Meter verder gaat nabij de Bovenveenwetering — men lette op dien naam, want dit „veen” doet reeds iets vermoeden omtrent de gesteldheid van den grond —, tegenover het huis „de Werve”, men op zandgrond kan bouwen. Omtrent het heien is een nauwkeurig onderzoek ingesteld, hetwelk is opgedragen aan den Rijksbouwmeester, die met het bouwen van het gebouw belast zal worden. Dit zou eerst de Rijksbouwmeester in het 2de district, de heer Knuttel, zijn, maar zal thans door een wijziging van de dienstverdeling, de Rijksbouwmeester in het 1ste district, de heer Teeuwisse, wezen. De heer Teeuwisse heeft over deze aangelegenheid rapport uitgebracht. Het is wat lang om het geheel voor te lezen, maar hij komt tot de volgende conclusie:

„Houten paaltjes van 3—6 M. lengte mogen al voldoende zijn voor lichten woningbouw in dit kwartier, voor zwaardere gebouwen zijn zij ongeschikt, daar de zandlaag, die zich uitstrekt van plm. 3 tot plm. 12 M. D. P., en waaronder zich een kleilaag van 3 à 4 M. bevindt, niet voldoende vast is. Verscheidene woonhuizen vertoonen dan ook bedenkelijke scheuren.

Een proefneming met palen van 14 M. op het terrein van het Telegraafmagazijn toonde aan, dat deze nog geen voldoende stuit hebben voor een zwaar gebouw. Bij den bouw der gasfabriek, die grenst aan het Telegraafmagazijn, worden dan ook palen van 15 en 16 M. geslagen, die steun vinden in de dieper liggende zand-

181. Aanv. en verb. v. h. IXde hoofdstuk Staatsbegr. 1915. (Aank. v. terr. v. een geb. v/h. Centr. Bur. v/d. Statistiek.)

(Minister Lely.)

plaat. Daar een dergelijke fundeering voor dit gebouw te duur zou worden, en ook een fundeering op de zandplaat wegens te groote diepte en het ontbreken van een sousterrein te kostbaar was, werd na zorgvuldige proefnemingen besloten tot een fundeering op zware gewapende betonpalen.

Om dezelfde redenen werden ook bij de vakschool aan de Agnesstraat en de viaduct aan de Koningin Wilhelminalaan en de Laan van Nieuw-Oost-Indië geen korte houten palen geheid, doch besloten tot de zooveel duurder fundeering op de diepliggende zandplaat, voor zoover de viaducten betreft, met grondverbetering.

Nu moge de enkele grondboring aan de Kon. Wilhelminalaan geen voldoende maatstaf zijn om den grondslag over het geheele terrein te beoordeelen, met zekerheid blijkt toch uit die boring dat daar ter plaatse de zandplaat plm. 4.35 M. beneden de straat ligt. Uit proefheiling zal kunnen blijken welke palen noodig zijn. De ondervinding bij den bouw van het centraalmagazijn maant tot voorzichtigheid.

Wanneer palen van plm. 15 à 16 M. noodig zouden zijn, zou het geraamde bedrag van f 41 200 wegens meerdere fundeeringskosten op het aangeboden terrein te Voorburg, in vergelijking met dat aan de Westduinlaan nog met ruim f 30 000 verhoogd moeten worden, in welk geval echter een fundeering op de zandplaat voordeliger is. Deze fundeering is echter nog plm. f 3000 duurder dan een hefundeering met palen van plm. 5 M."

Wanneer men een dergelijk rapport van een bekwaam deskundige als de heer Teeuwisse is, voor zich krijgt, vraagt men zich af: of het wel verantwoord zou zijn daar te bouwen zonder op een kostbare fundeering te rekenen en ten behoeve daarvan het terrein dat ik thans in handen heb, te laten loopen?

De geachte afgevaardigde die het eerst het woord voerde, zeide ongeveer: „Wij zijn er niet voor om de plaats aan te wijzen. Daar is de Minister voor." Dit is volkomen juist, maar even juist is het dat ik geen ander geschikt terrein kan aanwijzen, dat goedkoop is.

Laat ik nu nog iets zeggen over de kosten.

Men heeft gezegd: op het oogenblik is het onzeker hoeveel de kosten zullen bedragen. Welnu, Mijnheer de Voorzitter, ik heb met het oog hierop dezer dagen aan de beide bouwmeesters de vraag gesteld of een raming van f 12 per M² alnog aangenomen kon worden, en de Rijksbouwmeester die aanvankelijk de raming maakte, de heer Knuttel, heeft geantwoord, dat dit kan, mits men hierbij groote zuinigheid betracht. De Rijksbouwmeester die het gebouw zal bouwen, de heer Teeuwisse, antwoordt bij schrijven van 24 Mei j.l.:

„In antwoord op de vraag of ik het mogelijk acht in de tegenwoordige omstandigheden het gebouw voor de statistiek uit te voeren voor f 12 per M², heb ik de eer Uwe Excellentie mede te deelen, dat ik deze vraag bevestigend kan beantwoorden."

Dan laat hij nog eenige andere beschouwingen volgen.

Wat nu den bouw betreft, niemand kan de omstandigheden voorzien, wat den invoer van materiaal aangaat. Baksteen is echter gelukkig op het oogenblik in ons land nog te krijgen en is zelfs thans niet duur; ik geloof voorts dat het gebruik van baksteen voor dit gebouw zeer welkom zal zijn voor de steenfabrikanten. Baksteen is nu het voornaamste materiaal, want er komt in den voorgevel zoo goed als geen natuursteen voor, maar mochten voor het verkrijgen van verdere materialen bezwaren ontstaan en daardoor de raming aanmerkelijk worden overschreden, dan zal ik het werk niet gunnen, maar wachten tot betere tijden zijn aangebroken en dergelijk materiaal tegen meer redelijken prijs te krijgen is.

Ik hoop dat de Kamer mij echter het gekozen terrein althans niet zal laten ontgaan; het is inderdaad niet gemakkelijk in deze gemeente terrein te vinden dat voor het beoogde doel geschikt is.

De heer van Lanschot: Mijnheer de Voorzitter! In verband met de in de Memorie van Antwoord door den Minister gedane toezegging om in nader overleg te treden met zijn ambtgenooten ten einde het aantal vertrekken in het te stichten statistiekgebouw nog zooveel mogelijk te beperken, heb ik gemeend de mondelinge mededeeling der Regeering omtrent de resultaten dezer gedachtenwisseling te mogen afwachten, alvorens mijn stem in deze te motiveeren.

Vooropgesteld zij hierbij, dat deze Vergadering getoond heeft ten volle de wenschelijkheid in te zien, om onze statistiek te doen beantwoorden aan de eischen van het oogenblik, door voor eenige weken zonder hoofdelijke stemming het ontwerp houdende voorziening in deze materie aan te nemen.

De spontane liefdesverklaring van den heer van Nierop voor dezen tak van staatsdienst was dan ook geheel overbodig. Evenmin zijn stemmen opgegaan die de noodzakelijkheid in twijfel trekken van een gebouw te stichten. De vraag blijft echter, of in verband met den onzekeren toestand van het oogenblik, het onmiddellijk treffen van voorzieningen gewenscht is uit een oogpunt van opportuniteit.

Deze vraag, welke de Minister in zijn pleidooi van het wetsontwerp nauwelijks heeft aangeroerd, beantwoord ik ontkennend.

Zoolang de oorlog duurt en wij niet weten hoe de financiën staan, zoolang onze balans nog niet kan worden opgemaakt, kan het geen aanbeveling verdienen nieuwe uitgaven te voteeren, tenzij mocht blijken dat zij strikt noodig zijn en niet kunnen worden uitgesteld tot na den oorlog. En in dit laatste opzicht is de Regeering in haar bewijsvoering te kort geschoten. Wij weten dat het personeel van het Bureau voor de Statistiek op het oogenblik gehuisvest is in verschillende gehuurde perceelen en in het voormalig kantongerechtsgebouw. Nu wordt als argument voor spoed aangehaald, dat weldra een wetsontwerp is te verwachten om dit kantongerechtsgebouw uit te breiden, opdat het zal kunnen dienen voor het personeel van het Departement van Justitie of wellicht kan worden benut als het gebouw der Tweede Kamer wordt vergroot. Doch zou het dan niet de voorkeur verdienen eerst eens af te wachten tot dit nog in te dienen wetsvoorstel zal zijn gevoteerd en de plannen tot tijdelijke huisvesting van de Tweede Kamer vasteren vorm hebben aangenomen? Thans grondt de Minister zijn argument voor spoed op een volmaakt onzekere toekomst: hij trekt eenvoudig een wissel op het onbekende.

En in de meening, dat er met het bouwen niet zulk een haast is, wordt ik versterkt door een uittaling van den Minister zelf. Immers bij de discussie in de Tweede Kamer, toen er sprake was van het bezuinigen van f 30 000 tot f 40 000 op de kosten van den grond, heeft deze geachte bewindsman zich onder meer als volgt uitgelaten:

„Is de financiële toestand van dien aard, dat wij die f 40 000 niet kunnen uitgeven, laten wij dan met den bouw wachten totdat wij dit wel kunnen doen, indien ten minste mijn ambtgenooten van Financiën en Binnenlandsche Zaken zoo lang kunnen wachten, met het oog op de behoeften van de statistiek."

Dus toen deze zaak in de Tweede Kamer in mondelinge beraadslaging was, enkele oogenblikken voor de eindstemming, ook toen nog liet de Minister zelf de mogelijkheid open om met bouwen te wachten, toen was hij voor zich zelf nog niet eens overtuigd dat onmiddellijk ingrijpen dringend noodzakelijk was. Zou het nu toch werkelijk niet op den weg hebben gelegen van dezen geachten bewindsman, om zich daarvan eerst te overtuigen voordat hij in October overging tot de indiening van dit wetsontwerp.

En ware de Minister van Financiën van meening dat het stichten van een gebouw geen uitstel kan dulden, dan zoude hij zeker niet nagelaten hebben daarop te wijzen, toen hij in deze Kamer zijn ontwerp, houdende voorzieningen ten behoeve der statistiek van den in-, uit- en doorvoer verdedigde. Deze geachte bewindsman heeft toen echter wél de wenschelijkheid in het licht gesteld om de geheele

181. Aanv. en verh. v. h. IXde hoofdstuk Staatsbegr. 1915. (Aank. v. terr. v. een geb. v/h. Centr. Bur. v/d. Statistiek.)

(van Lanschot e. a.)

statistiek onder een dak te brengen, doch geenszins aangedrongen op dadelijke uitvoering.

Ik houd mij tevens overtuigd, dat hij niet zonder gemengde gevoelens zal kennis nemen van het betoog van zijn collega van Waterstaat, waarbij deze laatste de financiële verantwoordelijkheid van den voorgestelden maatregel van zich afschuift en terugwerpt op zijn ambtgenoot van Financiën.

Mijnheer de Voorzitter! Door vorige sprekers is reeds aangevoerd, en het is niet voor betwisting vatbaar, dat de bouwkosten thans aanzienlijk hooger zijn dan in gewone tijden. Ook de geachte afgevaardigde uit Noordholland de heer van Nierop heeft dit bezwaar gevoeld, toen hij aandrang op het uitstellen der aanbesteding. Het regeeringsvoorstel is mitsdien praematuur.

Ware het den Minister er om te doen geweest een principiele beslissing van de Kamer uit te lokken over de vraag of het stichten van een gebouw gewenscht is, dan had hij dit kunnen doen door een memoriepost op de begroting uit te trekken.

Met belangstelling heb ik ten slotte kennis genomen van de mededeeling der Regeering dat het nader overleg met zijn ambtgenooten tot niet onaanzienlijke besparing van kosten heeft geleid.

Ware alzo geenerlei kritiek geoeffend op het aanvankelijk plan, dan zoude het gebouw veel meer hebben gekost dan strikt noodig is.

Het wil mij voorkomen, dat dit beleid allerminst getuigt van die bedachtzaamheid die wij in de huidige moeilijke financiële omstandigheden van de Regeering hadden kunnen en mogen verwachten.

In het algemeen acht ik het verkeerde financiële politiek om thans, nu de geldelijke toestand nog geheel onzeker is, toch maar alsof er geen wolkje aan den financiële hemel was, te komen met voorstellen tot het doen van uitgaven, die zonder groot bezwaar kunnen wachten tot na den oorlog. Eerst als het volk den ontzaglijk zwaren belastingdruk, dien het thans nog slechts in het vooruitzicht heeft en waarover het daarom wellicht geneigd is voor het oogenblik nog wat licht te denken, ook aan den lijve gevoelt, zal de tijd gekomen zijn om met volle kennis van zaken uitgaven als de thans voorgestelde te beoordeelen.

Ik moet dan ook bezwaar maken mijn stem aan dit wetsontwerp te geven, doch wensch er bij te voegen, dat mijn afwijzende houding niet beteekent afstel, doch eenvoudig uitsluit tot wij weten hoe wij financieel staan, tot wij kunnen beoordeelen of het nut van deze instelling zoo hooge kosten rechtvaardigt als door de Regeering worden geraamd, een raming die, zooals het verleden ons maar al te dikwijls heeft geleerd, door de werkelijke kosten nog wel zeer belangrijk zal worden overschreden.

De heer Lely, Minister van Waterstaat: Mijnheer de Voorzitter! Hoewel ik gaarne verder van het voeren van het woord over deze aangelegenheid zou hebben afgezien, kan ik na de rede van den laatsten geachten spreker niet geheel zwijgen. De geachte spreker is zoo welwillend geweest om mij te vergelijken met een handig advocaat, die over betwiste punten luchtig heenglijdt. Ik ben mij niet bewust, dit te hebben gedaan, maar indien ik dan al den naam verdien, dien de geachte afgevaardigde te mijnen aanzien heeft doen hooren, dan meen ik hem toch als een nog handiger advocaat te mogen beschouwen, want hij heeft zich in eersten termijn in het geheel niet doen hooren, maar eerst afgewacht wat in

(Minister Lely e. a.)

dien termijn zou worden gezegd en hij zal moeten toegeven, dat de reden, die hij daarvoor heeft aangevoerd, door een minder handig advocaat niet zou zijn gevonden.

Ik wensch er ten slotte nogmaals op te wijzen, dat het voorstel tot stichting van een gebouw is gedaan op uitdrukkelijk verlangen van de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Financiën, wien de statistiek aangaat, en vermoedelijk op verlangen van den vorigen Minister van Financiën, den heer Treub.

Het spreekt vanzelf, dat juist is wat de tegenwoordige Minister van Financiën heeft gezegd, dat de bureelen voor de statistiek toch niet onmiddellijk geplaatst kunnen worden in een nieuw gebouw, omdat dit eerst gebouwd moet worden, maar ik ben overtuigd, dat de tegenwoordige Minister van Financiën, indien hij het standpunt in deze van Minister Treub niet deelde, mij wel gewaarschuwd zou hebben niet met de zaak door te gaan.

Ten slotte vestig ik er nog de aandacht op, dat hier niet uitsluitend sprake is van uitgaven; door den bouw verkrijgen wij ook besparingen. Zoo bijv. de huur van de perceelen in de Nassau Dillenburgstraat ad plm. f 4000, de besparing wegens het huren van gebouwen voor de handelsstatistiek ad plm. f 9000 alsmede de huurwaarde van het voormalige kanton-gerechtsgebouw en van de kelders onder de Grafelijke Zalen, die voor andere doeleinden te bestemmen zijn. Te zamen kan dan ook op een besparing van ongeveer f 20 000 per jaar worden gerekend. Dat is zeker wel een der redenen geweest, waarom de vorige Minister van Financiën indertijd volstrekt geen bezwaar heeft gemaakt tegen het voorstel, ondanks de tegenwoordige omstandigheden.

De beraadslaging wordt gesloten.

De Voorzitter: Ik deel nog aan de Vergadering mede, dat de heer Colijn heeft bericht, door andere bezigheden verhinderd te zijn de vergadering verder bij te wonen.

Dit bericht wordt voor kennisgeving aangenomen.

Het wetsontwerp wordt in hoofdelijke stemming gebracht en met 19 tegen 18 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren van Nierop, van der Does de Willebois, van der Maesen de Sombreff, van Holthe tot Echten, Zijlma, Tjarda van Starkenborgh, van Swaay, de Boer, van Waterschoot van der Gracht, van Houten, Drucker, van der Feltz, Dojes, Cremer, Staal, van Kol, Laan, Bergsma en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren van Basten Batenburg, van der Lande, de Vos van Steenwijk, van Lanschot, d'Aumale van Hardenbroek, Haffmans, van den Biesen, Bavinck, Michiels van Kessenich, Reekers, Bosch van Oud-Amelisweerd, de Gijselaar, 't Hooft, Diepen, Gilissen, Verheyen, van Wassenauer van Catwijk en van Lamsweerde.

Afwezig waren de heeren: Kuyper, Colijn en van den Berg.

De Voorzitter: Ik deel nog mede, dat het mijn voornemen is om de Kamer weder bijeen te roepen den 20sten Juni aanstaande.

De vergadering wordt tot nadere bijeenroeping gesloten.